

رئیس بواسطه آمدن هیچ اسلحه جدیداً شرح عریضه را که در خصوص انجمنها بحضور همایونی عرض شده جواب دستخطی که صادر کرده بودند مقرر فرمودند قرائت شود.

رئیس - کافذی از حاجی سیف الدوله رسیده است یکی بنویس باقیان خواننده شود تا جواب معلوم شود قرائت شد قریب باین مفاد . که من در خدمات مجلس حاضر بوده امتتالا در عدلیه حاضر شده و با کرمانشاهی ها استنطاق شد صورت آن هست در بازدم ماه کافذی از طرف جناب رئیس رسید که قرار چنین شده که شایسته چهار تومان بهمه آنها بروند دو نفر هم از عدلیه دو نفر هم از وزارت داخله دو نفر هم از مجلس بروند اگر تحقیق شد و تصدیق بر شما وارد نیامد این پول شما وایس داده میشود و اگر تصدیق بر شما وارد شد مابقی خسارات را هم شما باید بهمه عرض بنده اینست که از روی چه قانون باید این پنجهزار تومان را بدهم اگر باید تحقیق شود در عدلیه یا در مجلس یا در کرمانشاه در هر جا باشد حاضر هستم.

رئیس - یکمچو کافذی هم از انجمن قاجاریه رسیده است قرائت شد مشربیر این بود که این انجمن تاکنون همه قسم خدمتگذار مجلس بوده و تا حال از مجلس استعفا نکرده در مورد حاجی سیف الدوله با اینکه در عدلیه رسیدگی شد و تصدیق بر او وارد نیامد معلوم شود از چه راه باید پنجهزار تومان بدهم اگر شاهزاده حاضر نیست در رفتن بکرمانشاه معلوم شود و الا بی جهت حاضر نمیشوم که شاهزاده این پول را بدهد آبروی ما بریزد.

آقامیرزا ابوالحسن خان - آن روز در این مجلس اگر خاطر آقایان باشد گفتیم در محاکمه اینکه با مسالمت و مصالحه گفتگو نماینده صحیح نیست و باید هر چه بر او وارد آمد حتما گرفته شود و بدهند اگر غیر از این باشد هر عارضی که می آید پول میخواهد حالا هم عقیده بنده این است که همین طور رفتار شود و اگر رسیدگی در اینجا نمیتوان کرد و از هر جا رهیتی آمد و نتوانست برود مجلس باید آنها را روانه نماید پس در اینصورت دولت اسباب مراجعت آنها را فراهم آورد شاهزاده هم همین امروز حرکت کرده برود در کرمانشاه رسیدگی شود.

وکیل الرعایا - این حقوق که بحکم داده میشود از برای چیست؟
رئیس - بلی یا آنها واجب داده میشود که حافظ امنیت رعیت باشند.

وکیل الرعایا - برای این است که مال مردم را اگر بردند رد کنند.
رئیس - این حکم مجلس نبود که او پنجهزار تومان بدهد زیرا که روی کاغذ مومر مجلس نبود.
وکیل الرعایا - باید بگوئیم که امنیت این ملت از سایر ملل کمتر است یا اینکه این اموالیکه جمع کرده اند معلوم شود از کجا است چند سال در هم مان حکومت کرد و حالا در ۱۰ سال صاحب چند کشور ملک است اینها را از کجا پیدا کرده.

رئیس - شما از موضوع خارج نشوید شاهزاده پسر شاهزاده عضدالدوله است و چندین سال حکومت کرده است تا صاحب این اموال شده آن شخص که از تبریز یا دست خالی آمد حالا دارای کروها است پس باید از او پرسید که از کجا آورد این مطالب

خارج از موضوع است.
آقای سید حسین - بفرمایید تصدیق که شاهزاده از برای خود مین میبکند این است که اگر من مقصر بودم یا مال آنها بیش من بود یا من استعفا داشتم در این چند روزه که استنطاق شد معلوم میشد هر روز یک طوری بی تصمیمی خود را گفته است ما از این پنج نفر که حاضر بودند باید بر سریم که بر آنها چه معلوم شده است.

رئیس - البته باید پرسید ولی از عدلیه حکم قطعی صادر شده است یا خیر؟

آقای سید حسین - خیر صادر نشده است.
آقامیرزا محمود - معذور عرض میگردم کرمانشاهیها نمیتوانند بطور صحیح استیفاء حقوق خود را در اینجا بنمایند لابد غیر از اینها هم عارض هستند پس سیف الدوله با کرمانشاهیها و مأمور بروند در آنجا تحقیقات شده احقاق بعمل آید.

آقای ملاحسن وارث - میخواهم بدانم حاکم در آنجا بجهت چه بوده با آن استمدادیکه ضامن امنیت بوده مهذا مجلس خواهش کرد که این وجه داده شود تا تحقیق بعمل آید.

حاج ملک محمد - من از طرف کرمانشاهیها و کلب شاهزاده با مأمورین بروند کرمانشاه تمام کرمانشاهیها هم حاضرند که پای پیاده عودت کنند.
رئیس - دیگر مطلب ختم است اگر خودش برود حرفی نیست.

حاج ملک محمد خیر حرفی نیست.

آقای سید حسن تقی زاده - دولت قانونی بعضی تکالیف دارد ولی در اینجا هر اتفاقی که می افتد به آن طور رفتار نمیشود برای اداره یک جایی چند چرخ لازم است اگر یکی از آنها از کار بیفتد همه از کار خواهد افتاد همچنین اداره ملکیتی یا یک اردو یا یک دیوان خانه در این یکسال که ما ملکیت خود را قانونی میدانیم دولت سه تکلیف دارد یکی اینکه اگر ضرری کلی در یک جایی وارد بیاید قبل از تحقیق نباید دستگیری از آن جمع بشود یک ترتیب مدعی الموم هم باید فراهم شود اگر بعضی مظلوم واقع شدند و مظلوم نشدند خود دولت در صدد رسیدگی بر آید سیمی ترتیب محاسبات است در این ملکیت یک ترتیبی در محاسبات معمول بوده که امروزه هیچ بدرد نمی خورد و تصیر هم تماما با دولت نیست مصلحتی از مظلومین است که فوراً میخواهند انتقام نمایند وقتی مدتی قهیمه نمیشود اینطور سرگردان میمانند باید بدوا اصلاح کار را از دولت بخواهند که این طورها نشود حالا این مسئله کرمانشاهیها نمیشود اینطور آنها را روانه نمود بر فرض آنجا هم رفتند هیچ نخواهد شد همان طور که اول گفتیم باید فکری نمود و الا در هر کاری عدلیه است اگر رجوع ببدلیه شد دیگر چرا در مجلس گفتگو میشود

آقامیرزا ابوالحسن خان - بنده با عقیده آقای تقی زاده شریکم ولی اینکه گفتند اینکارهای ما بدلیه است مخالف با عقیده بنده است بنده میگویم حق مجلس است که باید رسیدگی کند و لو اینکه آنها

در باوه حاجی سیف الدوله تظلم نمیکند مجلس باید رسیدگی کند و بفرماید که منشأ این کار کی بوده است.
حاج امام جمعه - این مجلس دو کار دارد یکی اصلی و یکی عرضی اما اصلی همان وضع قوانین است و عرضی همین کارها است که اتفاق می افتد انکار ندارم که مجلس باید این کارها رسیدگی کند ولی از روزی که وارد این مجلس شده ام قرار بود هفته چهار روز مجلس منعقد شده و مشغول شود و حال آنکه همه روزه مفتوح بوده و هیچ کاری هم پیش نرفته است و می بینیم که ملت مؤاخذه مینماید که چکار در صدد یکسال صورت داده اید وجه چیست که کار پیش نرفته جبهه این است که ما شروع را را زیاد بر اصل قرار داده ایم و وقت را هر آنها مصرف میکنیم کار مجلس تقی و تصحیح نظامنامه ها است که در نظر ملت می آید ولی این جزئیات که در حقیقت زحمتش دهمقابل است بنظر ملت نمی آید در عوض اینکه مجلس مابقی وقت خود را صرف این جزئیات میکند همت کند وضع عدلیه را صحیح کند تا از این زحمتها خلاص شود همینکه عدلیه نداریم در مجلس ملتی حضور یکمده و بیست نفر مطالب مطرح میشود حل نمیکرد پس یک کمیسیون شود و در آنجا مطلب را رسیدگی کرده نتیجه آنرا مجلس بیاورد شما بریزد در این باب گفتگو کردید نتیجه این شد که شاهزاده میگوید من بچه قانون ببول بدهم.

که خودتان بروید تمام کنید و رجوع ببدلیه نمائید عدلیه باید تمام کند
آقای سید جعفر - آن امانه که باید باینها برسد بدهند شود آنها هم آنجا است با شاهزاده بروند آنجا رسیدگی شود.

رئیس - اول قبول کردند ولی حالا عدلیه تابع کرمانشاهیها شده باید قرار قطعی گذاشت که دیگر حرف نباشد.

آقامیرزا ابوالحسن خان - در اینکه بآنها ظلم شده و اموال آنها غارت شده حرفی نیست در این خصوص به دولت اظهار شده به بیستم دولت چکار کرده.

رئیس - اگر مجلس وزرا و دولت واگذار بشا کنند که تحقیق نمائید چه خواهید گفت.

آقای سید حسن تقی زاده - صحیح نیست که هیئت اجرائیه رأی از مجلس بخواهند و این مطلب را از سر خود رفع کنند.

رئیس - پس رفتیم همان مطلب که مجلس بکار کرمانشاهیها رسیدگی نخواهد کرد.

حاجی امام جمعه - اینجا دو مطلب است در اینکه مال این بیچاره ها را غارت کرده اند حرفی نیست فرض مینمائیم اموال آنها را صافه سوزانیده بهیئت وزرا میگوئیم که اینها را باینطور که می بینید چه فکری برای آنها کرده اید حالا اینها با چند نفر مدعی هستند ربطی باینکار ندارد باید رفع خسارت این بیچاره ها را کرد.

آقای سید حسن تقی زاده بنده میگویم آشنائی که از ترتیبات خارجه مطلعند چرا این کار را داخل در مجلس میکنند از وزرا بخواهند که این کار را درست کنند اگر وزرا مسامحه کردند باید استعفا بدهند آنها قوه مجریه ما هستند باید از آنها خواست که چه کرده اید.

رئیس - پس مجلس رأی بدهد تمام باید رجوع ببدلیه شود و مجلس دیگر حق مداخله ندارد باز وقتی که میرویم آنها دامن ما را میکشند و فریاد می کنند.

آقامیرزا ابوالحسن خان - همانطور که گفته شد باید از وزرا خواست.

رئیس - پس مجلس باید بشاهزاده بنویسد که مجلس مداخله نمیکند راجع ببدلیه است.

آقای سید حسن تقی زاده - یعنی این مطلب را راجع ببدلیه میکنیم و از هیئت وزرا جدا انجام آنرا می خواهیم.

آقای سید محمد جعفر - خوب است خرجی بآنها داده شود که بروند در کرمانشاه با شاهزاده معاکه کنند.

آقای سید حسن تقی زاده - باید رجوع بهمان هیئت وزرا بشود مدتی قرار گذاشت اگر تصامح شد باید معزول شوند.

مذاکرات روز شنبه نوزدهم شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه ۱۷ آقا سید محمد تقی قرائت کردند

شروع بقرائت قانون اساسی شد پس از قرائت چند ماده لایحه از طرف انجمن سردارها بمجلس عرض شده با سواد عریضه که از طرف انجمن سردار

رئیس - باینهم قطع و عمل نمیشود آنها هم میگویند

حاج امام جمعه - این مجلس دو کار دارد یکی اصلی و یکی عرضی اما اصلی همان وضع قوانین است و عرضی همین کارها است که اتفاق می افتد انکار ندارم که مجلس باید این کارها رسیدگی کند ولی از روزی که وارد این مجلس شده ام قرار بود هفته چهار روز مجلس منعقد شده و مشغول شود و حال آنکه همه روزه مفتوح بوده و هیچ کاری هم پیش نرفته است و می بینیم که ملت مؤاخذه مینماید که چکار در صدد یکسال صورت داده اید وجه چیست که کار پیش نرفته جبهه این است که ما شروع را را زیاد بر اصل قرار داده ایم و وقت را هر آنها مصرف میکنیم کار مجلس تقی و تصحیح نظامنامه ها است که در نظر ملت می آید ولی این جزئیات که در حقیقت زحمتش دهمقابل است بنظر ملت نمی آید در عوض اینکه مجلس مابقی وقت خود را صرف این جزئیات میکند همت کند وضع عدلیه را صحیح کند تا از این زحمتها خلاص شود همینکه عدلیه نداریم در مجلس ملتی حضور یکمده و بیست نفر مطالب مطرح میشود حل نمیکرد پس یک کمیسیون شود و در آنجا مطلب را رسیدگی کرده نتیجه آنرا مجلس بیاورد شما بریزد در این باب گفتگو کردید نتیجه این شد که شاهزاده میگوید من بچه قانون ببول بدهم.

رئیس - اول قبول کردند ولی حالا عدلیه تابع کرمانشاهیها شده باید قرار قطعی گذاشت که دیگر حرف نباشد.

آقامیرزا ابوالحسن خان - در اینکه بآنها ظلم شده و اموال آنها غارت شده حرفی نیست در این خصوص به دولت اظهار شده به بیستم دولت چکار کرده.

رئیس - اگر مجلس وزرا و دولت واگذار بشا کنند که تحقیق نمائید چه خواهید گفت.

آقای سید حسن تقی زاده - صحیح نیست که هیئت اجرائیه رأی از مجلس بخواهند و این مطلب را از سر خود رفع کنند.

رئیس - پس رفتیم همان مطلب که مجلس بکار کرمانشاهیها رسیدگی نخواهد کرد.

حاجی امام جمعه - اینجا دو مطلب است در اینکه مال این بیچاره ها را غارت کرده اند حرفی نیست فرض مینمائیم اموال آنها را صافه سوزانیده بهیئت وزرا میگوئیم که اینها را باینطور که می بینید چه فکری برای آنها کرده اید حالا اینها با چند نفر مدعی هستند ربطی باینکار ندارد باید رفع خسارت این بیچاره ها را کرد.

آقای سید حسن تقی زاده بنده میگویم آشنائی که از ترتیبات خارجه مطلعند چرا این کار را داخل در مجلس میکنند از وزرا بخواهند که این کار را درست کنند اگر وزرا مسامحه کردند باید استعفا بدهند آنها قوه مجریه ما هستند باید از آنها خواست که چه کرده اید.

رئیس - پس مجلس رأی بدهد تمام باید رجوع ببدلیه شود و مجلس دیگر حق مداخله ندارد باز وقتی که میرویم آنها دامن ما را میکشند و فریاد می کنند.

آقامیرزا ابوالحسن خان - همانطور که گفته شد باید از وزرا خواست.

رئیس - پس مجلس باید بشاهزاده بنویسد که مجلس مداخله نمیکند راجع ببدلیه است.

آقای سید حسن تقی زاده - یعنی این مطلب را راجع ببدلیه میکنیم و از هیئت وزرا جدا انجام آنرا می خواهیم.

آقای سید محمد جعفر - خوب است خرجی بآنها داده شود که بروند در کرمانشاه با شاهزاده معاکه کنند.

آقای سید حسن تقی زاده - باید رجوع بهمان هیئت وزرا بشود مدتی قرار گذاشت اگر تصامح شد باید معزول شوند.

مذاکرات روز شنبه نوزدهم شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه ۱۷ آقا سید محمد تقی قرائت کردند

شروع بقرائت قانون اساسی شد پس از قرائت چند ماده لایحه از طرف انجمن سردارها بمجلس عرض شده با سواد عریضه که از طرف انجمن سردار

رئیس - باینهم قطع و عمل نمیشود آنها هم میگویند

ها بحضور همایونی عرض سکرده بودند قرائت سکرده لایحه انجمن سردار ها قرائت شد قریب باین مضمون
از آنجا که در پیشرفت اساس مقدس مشروطیت خدمات لایحه طبقات توکر را مدخلیت زیاد است و تشویق آنها مایه دلگرمی است از اینرو عرض می دارم که تا آخرین قدم همراهی خود را با این اساس مقدس اظهار داریم و اینکه شاهد صدق دعوائی خود را از مقادیر عریضه که بحضور اقدس اعلی عرض کرده ایم ظاهر می داریم و از لحاظ مبارک امتنا محترم ملت میکذاریم و خدا را گواهی می خواهیم که مقاصد باطنی ما همین است که عریضه داشته ایم و حصول اطمینان برادران خود را در این راه خواهیم که از هر جهت مالا و جاناً در پیشرفت این اساس مقدس کوتاهی نکنیم

امضاء
آصف الدوله سیه دار
علاء الدوله جلال الدوله
معین الدوله وزیر مخصوص
وزیر نظام سردار مقیم
سردار منصور سردار فرورز
امیر نظام بهاء الملک
آجودان باشی امیر سیف الدین
عمید السلطنه ضیاء الملک
بهادر الدوله امیر اعظم

(قوام الملک) (سردار مخصوص) نصر الدوله
شجاع السلطنه) صورت عریضه ایست که از طرف هیئت سردارها بحضور همایونی عرض شده بود
عریضه امتنا دربار بجا گیای همایونی قریان خاک گیای جواهر آسای اقدس مبارکت شوم بر صغیر و کبیر و ضعیف و شریف عالی و دانی اظهر من الشمس است که تمام اعتبار و افتخار و شرف و دارائی غلامان از تصدق فرقی فرزندان آسای اعلی حضرت همایونی ارواحنا نداء و این شجره طیبه است وحی المقدور سعی و کوشش عموم خاندانان دولت جاوید است این است تربیتی که بنیام شصت سال خود خاندانان و چندین سال آباء و اجداد غلامان زندگی کرده اند بانی بوده در ظل و اطاق ظل الهی و در همه امان و امان استراحت کنیم بقای این تربیت که عادت دیرینه عموم چاکران است نمیشود مگر در بقای قدرت و شوکت و از یاد نفوذ سلطنت اعلی حضرت شاهنشاهی غلامان ملکه که امروز قدرت و شوکت سلطین عظیم الشان روی زمین را می بینیم که بواسطه این اساس مقدس مشروطیت باین عظمت نائل شده اند حالا که این مسئله مغلای و نقلاً مبرهن شد چه چیز غلامان را ملتزم باین عریضه کرده است اولاً حق نمک خواره گی چندین ساله که خدای واحد شاهد است دیگر تاب و توانائی کتمان این مسائل نه آمده بصارت اخری کربجان و گارد با ستغوان رسیده این است در عالم خانه زادی از خاک گیای اقدس مقدس همایونی ارواحنا نداء مستعدی میشویم که میانه شود و خدا

مکنونات خاطر همایونی را بر خانه زادان مکتوم ندارید زیرا بدلیل که عرض شد بپناه اعلی الدرک المنتقم جز دولت خواهی و بقای همه چیز قبله عالم که بقای همه چیز خودمان است قصد عرضی نداریم از دوشق یکی باید مجری شود اگر خانه زادان را خیرخواه و مسئول بقای این سلطنت میدانید چنانچه فردا فردم بجا گیای همایونی کرا را عرض کرده ایم قلب مبارک را باین اساس مشروطیت که نتایج معاونت

و مساعدت با همجو اساس برای العین در دول مظمه اروپا مشاهده میشود صافی و همراه فرمایند و درجه و اخفا بدست هیچیک از صغیر و کبیر که شاید هم ندانند و تفهمنند حرکت و تصدی که میکنند بر خلاف این اساس و صلاح نام نیک و اقدامات علیه عالم است باینجا تصدق اقدام روحانی فرمایند زیرا که بتمام کتب آسمانی و بتاج تخت پادشاه با اقتدار قسم است که رفتنی هارفته است و آنچه هم باقی مانده باین وضع حالیه خواهد رفت و هیچ تنگی برای خانه زادان کسالمها نیک دولت را خورده و نه چیزمان از سلطنت قاجاریه است بد تر و بالا تر نمیشود که چشم باز و گوش شنوا و پای توانا به بیستیم که قبله مقصود و کعبه معهود متزلزل بلکه معدوم شود اگر در خاطر قلبه عالم این عریض غلامان با عراض نقابیه جلوه گر شود متفقاً حاجانه مستعدی هستیم که فدویان را از مسئولیت خارج دانند و بهیچوجه من الوجوه اطلاق اسم نوکری فرمایند و این عریضه بعد از خیالات بسیار و تاملات بیشمار اخرا لدوائی است که برای ایفاء تکلیف بنظر خانه زادان رسیده عرض شد و صراحة عرض میکنم بخدای احد و احد ابواب چاره از هر طرف مسدود است و سلطنت چندین هزار ساله در تلف چاکران صحیح است که نمک پرورده دودمان سلطنت و پشت در پشت خانه زاد دولت جاوید آیشم امامر اینک زاده این وطن و شریک این آب و خاکیم شکمی و حرفی نیست والله اگر باز قدر قبلی اقبال در اقدام اصلاح کار شود از شاه و کدا هیچ کس صاحب هیچ چیز نیست آنچه در چاره کار با عقل فدویان رسیده این است که مقرر شود تمام وزرای مسئول در یک مجلس حاضر شوند و از وسکلائی مجلس محترم شورای ملی هم قدر معتمد به بیاید با حضور چاکران تکالیف کلی و جزئی را که دیگر راه عذر و حرف برای هیچکس نماند معین کنند باین معنی که تکالیف صوم از شاه و کدا معلوم و محدود شود و آنچه نتیجه آراء عموم شد اعلی حضرت همایونی هم دستخط و امضاء کنند باین معنی که دیگر در راه ترقی ملکیت و مساعدت در پیشرفت صلاح عموم و اساس مشروطیت حرفی نگفته و زائی نهفته نماند و هر کس بخیال خود انگشتی نتواند برساند و اگر اعلی حضرت را غیر از آنچه عرض شد رای و میلی باشد صریحاً عرض میکنم بطور حتم از نوکری و چاکری مایوس باشید که بشیر از وطن پرستی و ملت دوستی و اطاعت مجلس شورای ملی شید الله ارکانه تکلیف و خیالی دیگر نداریم و قبله عالم را بمنتضی میل و صلاح خود واگذار خواهیم کرد امر امر بندگان اعلی حضرت اقدس قدر قدرت همایونی ظل الهی خلد الله ملکه و سلطانه .

سواد دستخط اعلی حضرت همایونی در جواب عریضه امتنا دربار بمجلس مشروطیت شاهنشاه مرحوم بدست مرحمت فرمودند و بدستم ما خودمان امضای مشروطیت را فرمودیم و از آن وقت تا حال هم کمال همراهی و تقویت راداشته و داریم و مجلس را موجب سعادت و نیکی بختی و ترقی دولت و ملت میدانیم مجلس را خودمان بدست داده و از خودمان است و شامه بیروین مقدمه ما این سلسله باید باشد و حالا که شماها برای خدمتگذاری

و مساعدت با همجو اساس برای العین در دول مظمه اروپا مشاهده میشود صافی و همراه فرمایند و درجه و اخفا بدست هیچیک از صغیر و کبیر که شاید هم ندانند و تفهمنند حرکت و تصدی که میکنند بر خلاف این اساس و صلاح نام نیک و اقدامات علیه عالم است باینجا تصدق اقدام روحانی فرمایند زیرا که بتمام کتب آسمانی و بتاج تخت پادشاه با اقتدار قسم است که رفتنی هارفته است و آنچه هم باقی مانده باین وضع حالیه خواهد رفت و هیچ تنگی برای خانه زادان کسالمها نیک دولت را خورده و نه چیزمان از سلطنت قاجاریه است بد تر و بالا تر نمیشود که چشم باز و گوش شنوا و پای توانا به بیستیم که قبله مقصود و کعبه معهود متزلزل بلکه معدوم شود اگر در خاطر قلبه عالم این عریض غلامان با عراض نقابیه جلوه گر شود متفقاً حاجانه مستعدی هستیم که فدویان را از مسئولیت خارج دانند و بهیچوجه من الوجوه اطلاق اسم نوکری فرمایند و این عریضه بعد از خیالات بسیار و تاملات بیشمار اخرا لدوائی است که برای ایفاء تکلیف بنظر خانه زادان رسیده عرض شد و صراحة عرض میکنم بخدای احد و احد ابواب چاره از هر طرف مسدود است و سلطنت چندین هزار ساله در تلف چاکران صحیح است که نمک پرورده دودمان سلطنت و پشت در پشت خانه زاد دولت جاوید آیشم امامر اینک زاده این وطن و شریک این آب و خاکیم شکمی و حرفی نیست والله اگر باز قدر قبلی اقبال در اقدام اصلاح کار شود از شاه و کدا هیچ کس صاحب هیچ چیز نیست آنچه در چاره کار با عقل فدویان رسیده این است که مقرر شود تمام وزرای مسئول در یک مجلس حاضر شوند و از وسکلائی مجلس محترم شورای ملی هم قدر معتمد به بیاید با حضور چاکران تکالیف کلی و جزئی را که دیگر راه عذر و حرف برای هیچکس نماند معین کنند باین معنی که تکالیف صوم از شاه و کدا معلوم و محدود شود و آنچه نتیجه آراء عموم شد اعلی حضرت همایونی هم دستخط و امضاء کنند باین معنی که دیگر در راه ترقی ملکیت و مساعدت در پیشرفت صلاح عموم و اساس مشروطیت حرفی نگفته و زائی نهفته نماند و هر کس بخیال خود انگشتی نتواند برساند و اگر اعلی حضرت را غیر از آنچه عرض شد رای و میلی باشد صریحاً عرض میکنم بطور حتم از نوکری و چاکری مایوس باشید که بشیر از وطن پرستی و ملت دوستی و اطاعت مجلس شورای ملی شید الله ارکانه تکلیف و خیالی دیگر نداریم و قبله عالم را بمنتضی میل و صلاح خود واگذار خواهیم کرد امر امر بندگان اعلی حضرت اقدس قدر قدرت همایونی ظل الهی خلد الله ملکه و سلطانه .

دولت و ملت حاضر شده‌اند چه بهتر اسباب کمال خوشوقتی است و ما هم انشالله نهایت همراهی و مجاهدت و تقویت را خواهیم نمود و شما هم برای خدمت کناری بملکت باید همیشه حاضر باشید و بهین طوری که استعدادهای دربار مجلس و وزراء باو کلا بنشینند و شما هم حاضر شوید و در دفع این اقدامات و نظم مملکت گفتگو نمائید و فراری بدمید .

صمصشار السلوله - رسول مستر می فرستاده‌اند و اجازه خواسته‌اند که بمجلس بیایند حالاییانند یا عصر ؟

آقای میرزا محمود خوانساری - مقید بنده اینست که همین حالا بیایند و این اوراق هم چاپ شده به جا منتشر شود .

آقای سید حسن تقی زاده - هر مطلبی را در موقع خودش باید گفت در این عریضه که بمشور همایونی عرض کرده‌اند استعدادهای تأسیس مجلس کرده اند که در آن مجلس رفع اختلافات ملکنی را بکنند این ترتیب خیلی خوبست ولی این قسم مجلس از وظیفه آنها خارج است امرا و سرداران باید بنشینند و در امورات صگری مشورت کنند اما ترتیب این حق مجلس شورای ملی است با آنها ربطی ندارد .

آقا میرزا ابوالحسن خان - این فرمایش آقای تقی زاده خیلی صحیح است ولی آنها را هم باید از این اقدام تبریک گفت همین حالا هم بیایند خیلی خوبست .

حاج امین الضرب - عقیده بنده هم اینست که همین الان بیایند .

حاجی امام جمعه - کما نام اینست که این مسئله اسباب مسرت عموم ملت گردیده در شرح مقرر است که خیر الخیر ماکان عاجله بهتر این است که رای بنده همین الان بیایند (اطلاع داده شد که بیایند تلگرافی از سوی رسیده بود قرائت شد ترتیب باین مضمون: حضور محترم و کلا عظام مجلس مقدسه جهت شکایت اهل خوی از نفوی خدا گواه است که خلاف است مکرر عرض کرده‌ام که مدت یکسال است اهل خوی بقوی بیچیدگی می‌کنند کامی امالی ما کوروا محروک میشوند گندم انبار را برندن نزدیک بود که خانواده ما را خراب نمایند کامی اهل میلان را که حافظ سرحد هستند ریختند چایبند کامی نزد اولیای ملت و دولت بنده را اخلاف قارقم می‌دهند آخر الامر اردو تشکیل داده بر سر ایل میلان ریختند آنها هم استمداد فراهم آورده دفاع نمودند غالب شدند چند نفر آنها را کشتند و چند نفر از صاحب منصبان و سر باز را گرفته خواستند انتقام بکشند نگذاشتم قریب سه کرو را ضرر در این مدت وارد آوردند قورخانه و توپخانه دولت را دافون کردند هر ارض زیاد است قلا مملکت بادولتی است یا ملت در هیچ کدام نباید باین طور رفتار شود اینک طریقه مشروطه نیست در مشروطه همه باید مساوی باشند اقبال السلطنه .

حاج امام جمعه - می‌خواهم از این تلگراف توضیح بکنم اینکه نوشته آمدند در ملک ما راست است چون تاسه فرسخی خوی ملک اینها است و چنین گمان می‌کنند همین قدر که ملک آنها شد باید تمام رها یا عیب ورز خریدشان باشند و هر حکم که بکنند باید مجری شود و می‌گویند که به پیش

اردوی خوی در خاک کی بوده اینهم راست است که در ملک آنها بوده ولی باید دانست که اردو برای چه بود برای رفع ظلم و دفع اذیت و لغزنی که می‌کردند اما اینکه می‌گویند توپ و توپخانه را ضبط کردند یکی دادند بخارج دادند پاسرباز برای امنیت که رها یا را از ظلم آسوده دارند تمام کارهای ایران از اول تا حال همین طور با شتاب کاری بوده اوم خیال کرده که بیک تلگراف به مجلس اسباب اشتباه فراهم آورده آسوده میشود در صورتیکه چهار صد نفر مسلمان را کشته و بموجب راپورت هائیکه می‌رسد الان اطفال بی پدر و زنهای بی شوهر تمام ریختند بغوی در ستوپه و بازار آه و ناله آنها جگر سنگ را کباب میکند و هر گاه دستگیری اهل خوی نباشد تمام از فقر و گرسنگی ملامت میشوند .

حسنعلی خان - باید چاره کرد حالا می فرمائید چه باید کرد .

حاج امام جمعه - کی است در فکر ما که تاراه چاره را بگوئیم .

آقای میرزا فضلعلی آقا - چاره این است که امرا حال که حاضر شدند و تکیه آمدند با اقدام شروع در اصلاح این مفاصد نمایند بیک جانی شروع کرده بکنند سیاست کنند تا بمرتب دیگران شود .

حاج محمد اسمعیل آقا - از هیئت مصلحه که از آذربایجان رفته بود خبری نرسید .

حاج امام جمعه - از آن روز که فرمانفرما نوشته بود جمعی از آذربایجان و یکسده هم از طرف ماکو بیایند و یک نغو اصلاحی بدهند هنوز خبری نیامده همین قدر میدانم که ماکو و خوی آتش گرفت .

حاجی محمد اسماعیل آقا - گمانم این است که اگر این هیئت مصلحه بروند و اصلاحی بدهند بعد از آن رسیدگی بضرارات وارده بشود بهتر باشد (در این موقع هیئت امراه و سر گردگان در حال که بالغ بر پانصد نفر بودند باینک شاشت و انبساط فوق العاده ورود بمجلس مقدس نموده عموم و کلا عظام هیئت محترم را از این هیئت هیورانه تهییت گفتند حضرت حجة الاسلام آقای سید عبدالله مجتهد با بیان فرامی ورود آنها را تبریک فرمودند .

آقای سید محمد تقی هراتی - لایحه که از طرف مجلس در تبریک و تهییت آنها اظهار شده قرائت نمودند بدین مضمون: کمال تشکر و امتنان را اعضای مجلس مقدس ملی شیدانه ابرکانه اصالة و از طرف عموم ملت و کلا از حسن اقدامات مردانه و اهتمامات مجدانه امراه عظام و رجال بافر و احتشام دولت علیه ایران و از هر ارض خالصانه صادفانه که در اصلاح امور و نظام جمهوری رسیده منتهی ملوکانه در حفظ وطن عزیز و وقایه سلطنت مقدسه اسلام و استحکام اساس مشروطیت مشروحا معروض داشتند و از شرف صدور دستخط مبارک اعلی حضرت شاهنشاه اسلام پناه خیر خواه مشروطه بخش در انجام مقاصدشان که اساس ترقی ملک و ملت است داریم ورودشان را بمجلس مقدس تبریکات خالصانه و ادعیه صمیمانه تقدیم می‌نمائیم و از درگاه حضرت احدیت جل

شاه استمداد توفیق و تایید آنها را در توفیق اساس مشروطیت و مساعدت در موجبات آسایش عموم ملت و اهالی ممالک مدلل بنمائیم توپ والا امیر اعظم شرحی از نتایج اتحاد و اتفاق و بنل جهود مساعدت خود و اهالی انجمن را با بیانی شیرین و مفصل اظهار داشتند حاج میرزا علی آقا و آقای سید حسن تقی زاده و آقای سید طیفی و آقای حسام الاسلام و حاج معتمد السلطنه هر یک در کمال فصاحت و بلاغت نطقی دلنشین و موثر نمودند و آقای حاجی امام جمعه چنین تقریر نمودند .

بسم الله الرحمن الرحيم

الیوم اکملت لکم دینکم وانتم علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دینا آقا یان همه شما میدیدید امروزه چه صدمات بزرگ بشخص من و وطن عزیزم وارد آمده و می‌باید خاطر مردم نهایت پریشان و آفریده و خودم بزم کرده هستم لکن در این ساعت که شما ها که بزرگان مملکت و سران و سرداران و هیئت دولت هستید باین مجلس محترم ملی وارد شدید و بیکانگی و اتحاد خود را با ملت و هیئت و کلا اظهار نمودید باندازه از این ورود و اظهارات شما ها که دلیل حسن عاقبت و علائیه بیکجستی و خیریت مستقبل امور این مملکت و ملت است و بروز این اتحاد نامه حقیقه خوشنود و مسرور شدم همه مصائب شخصی وارده از نظرم رفته افسرد گیها و بز مرد گیها زایل گردید انشالله یاری خداوند در سایه این اتحاد و اتفاق امیدواری توان حاصل کرد که دین مقدس اسلام محکم بر قرار و سلطنت چندین هزار ساله ایران استقلال و استمرار یافتای شاهزاده گان عظام ای وزراء و امراه و سرداران و بزرگان ایران که همه حاضر هستید آیا انصاف است با بودن شماها اجانب بخاک ما طمع نمایند شما ایرانیان غیرت دارید حبیت دارید دین دارید چه شده غیرت شماها کجا رفته حبیت و تعصب و دینداری شماها آیا ایران وطن عزیز و مملکت چندین هزار ساله مانبت آیا پدران و گذشتگان ما فین این خاک نیستند چرا باید باوجود شما همسایه بخاک ما تازد خون بسرداران ما برزد زهار اشکم درد اطفال را سر بردارد کوغیرت کوحبیت کو دین اسلام و غیرت مسلمانی فیرت کنید حبیت آمده صداها بگری بلند شد سهدار برخاسته بگفت تا فطره خون درین داریم نیکنداریم کسی بگریب از خاک ما ببرد باجان و مال و همه هستی در راه ملت حاضریم سایر بزرگان نیز همین را اظهار کردند

حاج سید عبدالرحمن شهشالی

بسم الله الرحمن الرحيم خداوند تبارک و تعالی انسان را از تمام طبقات مخلوق بر گزیده و بلطفیه غیبیه الهیه اش اختصاص بخشید و بتفضلات کماله اش خلعت خلافت بر وی پوشانید و این انسان را وقتی انسانش توان گفت که طریق عقل و علم بیابد و بوظایف انسانیت خویش عمل نماید و هر گاه طریق هوایبمود و بموافقت سباع و بهایم اطاعت غضب و شهوت نمود چنانچه گفته اند .

جان کرگان و سگان از هم جداست اضرمخلوقات و اشرف افراد طبقات است الحمد لله رب العالمین که در این روز مبارک باید دیرینه و به آرزوی سی ساله خود خود نائل شدم و این محم بزرگ و انجمن سترک را که روح روان این ملت و منتخبین و برگزیدگان از علماء و امراه و اعیان و اشرف این مملکت است بوجه اتحاد

و صورت وحدانیه انسانیت مشاهده نمودم زیرا که در سی و دو سال قبل این واقعه را در عالم رؤیا بیکجستی خاص دیده بودم و همواره آرزو مندانه مترسدم و منتظر بروز و ظهورش بودم و اکنون بشام آقا یان و بزرگان خود از علماء و امراه و اعیان عرض می‌دارم که هیئت جامعه ملیت که دارای لطیفه غیبیه و حدانیه الهیه انسانیت و مزین بخلعت براننده خلافت است من حیث المجموع انسانی را مانند قابل تمام ترقیات کونین و تجلیات و سعادت نشانین بوده باشد پس افراد ملت که بی‌تازه و اعضا و فوای این انسانیت کامله اند هر گاه بنظر عقلانی و وجه وجدانی و مساعدت لطیفه غیبیه در طریق اتحاد و حفظ حقوق ملیت بنهایت رأفت در نوع پرستی بیکانگی و همدستی قسم زنند و اتحاد ورزند بمنتها درجه عزت و بزرگی که از نتایج انسانیت کامله است خواهند رسید و چنانچه بطور مخالفت خود سری و خودرانی نمایند و هر یک بطریق مخالفت دیگران بهوای نفس و شیطان سلوک نمایند حیوان عیبی رانند که هر یک از اعضا و جوارحش بشکلی ماند و هر یک بخلاف دیگری حرکت نماید پس او را اجانب و اغیار که بیدار و هشیارند از گوشه و کفر و تغیرش نمایند و در و اوج خود بجمالی گوار کشی بدارند و لذا بر همه ما واجب و لازم است که راه عقل و علم یوئیم و یکدل و یکجهت آنچه صلاح و صواب این هیئت جامعه بوده باشد بکوتیم و بسمل آوریم خداوند بر اتحاد ما که سبب ترقیات دنیا و آخرت ماست بیفزاید (و صل الله علی محمد و آله)

آقای میرزا فضلعلی آقا - اگر چه مناسب این بود که ای وحدیتی عنوان نموده نطقی بنمایم لکن چون وقت تنگ است بیک شعر و چند کلام اکتفا می کنم، بیا که نوبت صاحب است و اشری و عنایت بشرط آنکه نکوئیم از گذشته حکایت و الله الحمد که امروز اتحاد ملت بسرحد کمال رسید لازم است که بعد از این دست بهم داده انشالله تعالی از این اتحاد نتیجه حاصل کرده نگذاریم که کتلی وارد آید .

مذاکرات روز یکشنبه ۲۰ شعبان
دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه ۱۹ آقا سید محمد تقی قرائت کردند از اینکه بواسطه اهمیت یارده مطالب عصر امروز هم مجلس متعقد است مذاکره و مین گردید که همه حاضر شوند

وکیل التجار - خیلی من نسبت بخودم خلعت می‌کشم که در این چند روزه این مردمان محترم در مجلس مقدس تعصب چسته اند بعض پیش رفت مقاصد خیره ملت ولی ما از حضور در وقت وساعت مین تاسم می‌کنیم .

آقای سید محمد تقی - با اعتقاد بنده اگر امروز عصر حضور بهرمانند و کلاء قانون اساسی تمام می‌شود .

اسدالله میرزا - انجمن اتحاد به طلب نسبت به مندرجات روزنامه صور اسرافیل اعتراض داشتند

در روز از طرف جناب رئیس هیئت مین شدند که نشسته رسیدگی نمایند آقای آقا سید محمد جعفر و سایرین حضور داشتند خوبست از آن بابت تعلیق شود .

آقای سید محمد جعفر - آنچه در مندرجات نمره ۱۲ و ۱۴ صور اسرافیل مراجعه شد چیزیکه دلیل بر تکفیر نگارنده آن باشد بدست نیامد ولی بعضی مطالب پوئیکی داشت که بملاحظه آن تصویب کردند که چند روزی توقیف شود تا وزارت علوم و معارف معلوم گردد .

اسدالله میرزا - معلوم است امروزه بالاترین راهی که از برای بیداری و انتباه ملت است از راه آزادی افلام خواهد بود روزنامه صور هم چیزیکه علت کفر نویسنده آن باشد نداشته ولی بعضی چیز ها بود که بعضی مقامات بر می‌خورند این بود که گفتند چند روزی تعطیل شود خودش هم راضی شد تا بعد شروع بطبع شود .

حسنعلی خان - از این مذاکرات مستفاد شد که بر روزنامه صور اسرافیل ایرادی وارد نیامده ما باید کار را از روی رسیدگی تعقیب کنیم باین که تصویبی برای دادنیامده اگر طبع اورام کول بتعمین قوانین انتظارات می‌دارید بایست که تمام روزنامه را توقیف کنید تا قانون مطبوعات مین شود والا استثنا از برای چه؟ حالا اینکه گفته شده که توقیف شود از چه راه است .

وکیل الرعایا - اینکه گفته شده که توقیف شود باید توقیف شود ولی یک مدت معینی لازمست زیرا که اختتام قانون انتظارات شاید مدتی بطول انجامد .

حاج سید نصرالله - چیزی که موجب کفر باشد نبود ولی تصویب پوئیکی بود .

صدیق حضرت - تقریر را روزنامه کرده یا نویسنده .

حاج سید نصرالله - حاصل مطلب اینست که این اشخاصی که مأمور اینکار بودند صلاح این قسم دانستند که چند روزی این روزنامه تعطیل باشد همین که نظامنامه انتظارات بیرون آمد شروع کند بطبع (در این باب گفتگوی زیاد شد بالاخره قرائت شد بعد از ختم قانون اساسی شروع به نظامنامه انتظارات بشود و از مجلس بگذرد و این روزنامه هم بعد از اتمام آن شروع بطبع نماید .

رئیس - مسئله دیگری که لازم است این است که گویا از طرف بیوت بعضی مال التجاره به قویان برده بودند قویانی ها تلگراف کرده اند که اگر اجازه داده شود ما این اموال را توقیف کنیم تا اسرا را بدهند مقیدیم من این ترتیب کرو کشی صحیح نیست .

آقای میرزا سید محمد - کرو کشیدن غلط است .

حاج سید باقر - کلیه این اسرا را به بیع و شری برده اند یا بشارت هر طور برده اند همان طور باید گرفت .

حاج سید نصرالله - شرح ما اجازه ندهید آنها برای بیع و شری آمده اند و مال آنها را نباید

توقیف کرد اسرا را باید بردانگی گرفت (گفته شد صحیح است)

مذاکرات روز سه شنبه ۲۲
دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه ۲۰ قرائت شد امروز جناب رئیس در اول مجلس حاضر نبودند نایب رئیس در محل ریاست جلوس نمود بدو مذاکره درین شد که بواسطه اهمیت قانون اساسی باید در دفعه سوم هم قرائت شود و هر کس ایرادی دارد اظهار نماید چه بسا مطالبی که در دفعه سوم بخاطر خلطور میکنند البته باید مذاکره شود اگر مخالف شرع نباشد قبول شود والا ترک شود فرارده بین شد و شروع بقرائت قانون اساسی شد پس از قرائت چند ماده جناب رئیس تشریف آورده فرمودند امروز کارهای خیلی لازم داریم انجمن امرا می خواهند به مجلس بیایند همگی در مجلس علنی قسم یاد نموده که باین اساس کمال مساعدت را داشته باشند مطلب دیگریست خیلی لازم راجع بر حدم مطرح می شود بدون مناقشات لفظی دقت کنید تا تصفیه شود مجلس علنی سری گردید .

عصر امروز مجلس متعقد گردید جناب ثقه الاسلام وکیل محترم شیراز لایحه عرض کرده و اجازه مرخصی خواسته بودند که برای تصفیه امور خود بشیراز رفته و مراجعت نمایند قرائت شد جناب رئیس اظهار فرمودند که از بعضی جاها از قبیل رشت و انزلی مجلسی بعنوان اهانه داده اند استفسار میکنم کایا در اخذ این اهانه اجازه مجلس لازم است اخیر باید گرفت گفته شد که این اهانه بوجه عنوان داده شده از برای بانک ملی است یا از برای مصیبت زدگان اردوی داده شده وکیل التجار اظهار داشتند آنچه من از رشت و انزلی اطلاع دارم این است که بیل خاطر از برای مصیبت زدگان اردوی حاضر شده اند که اهانه بدهند گفته شد که در این صورت البته باید گرفت و کمال تشکر را هم باید نمود ولی هر کسی مختار است که بدهد اجباری در کار نیست جناب تقی زاده اظهار داشتند که این اهانه از عاداتی است که از ممالک متدینه سرایت کرده می‌اید در هر مملکتی وقتی که در یک نقطه بر جمعی مصیبت وارد آمدند بجای آن مملکت در مثل پای تخت دفتر اهانه باز میکنند و هر کسی باندا از خودش اهانه میدهد در این مملکت در عوض این که اهالی طهران باید این سبت را جسته باشند قصبات حاکم نشین پیش افتادند و این کار را کردند بهر حال خیلی خوب است و نباید قبول کرد .

رئیس - رای این شد که باید قبول کرد در این موقع هیئت امراه و سرکردگان و رجال بمجلس مقدس ورود نمودند جناب آقای آقا سید عبدالله نخست و سپس جناب رئیس ورود ایشان را بایبانی بلخ تبریک فرمودند امراه اظهار تشکر و امتنان نمودند

رئیس - خداوند همه را موفق بدارد در برادری و اتحاد ماملت اینک صورت قسم امه که در مجلس نوشته شده تصویب شده قرائت میشود هر کس میتواند از عهده براید قسم یاد میکنند هر کس نمیتواند آزاد است (جناب مقبل لشکر خطابه فرامی تقریر نمودند بعد صورت قسم نامه را قرائت کردند و هیئت امراه و رجال بیک با کمال توقیر از روی صدق و خلوص حاضر شده و قسم نامه را قرائت و قسم

یاد نمودند آقایانی که قسم یاد نمودند :	جلال الدوله
	امیر بهادر
	موفق الدوله
	علاءالدوله
	سردار فیروز
	امیر اعظم
	مؤتمن الملک
	مجتبم السلطنه
	مجیر الدوله
	علاء السلطنه
	علیرضاخان
	حاجب الدوله مدیر تشریفات
	معین السلطان
	سالار اعظم
	حبیب الملک
	لیث السلطان
	قواری آقاسی
	بهادر نظام
	حاجب الدوله
	حشمت الدوله
	وزیر دربار
	مدیر الملک
	وزیر هایون
	معین دربار
	مقبل السلطنه
	سردار مسعود
	وزیر نظام
	عزیز السلطان
	نصر الملک
	شجاع السلطنه
	سهم الدوله
	حمزه آقا
	حسین قلیخان نواب آصف السلطنه
	مجلس بواسطه یازده مذاکرات سری گردید.

یاد نمودند آقایانی که قسم یاد نمودند :
جلال الدوله
امیر بهادر
موفق الدوله
علاءالدوله
سردار فیروز
امیر اعظم
مؤتمن الملک
مجتبم السلطنه
مجیر الدوله
علاء السلطنه
علیرضاخان
حاجب الدوله مدیر تشریفات
معین السلطان
سالار اعظم
حبیب الملک
لیث السلطان
قواری آقاسی
بهادر نظام
حاجب الدوله
حشمت الدوله
وزیر دربار
مدیر الملک
وزیر هایون
معین دربار
مقبل السلطنه
سردار مسعود
وزیر نظام
عزیز السلطان
نصر الملک
شجاع السلطنه
سهم الدوله
حمزه آقا

نموده حضرت ولا پس از یک ربع ساعت مجدداً تبریک گفته برخاستند .
ماده که مطرح مذاکره بود با تمام نرسیده مجلس ختم شد.
همین روز سه بغروب مانده مجلس منعقد شد در همان ماده که صبح مذاکره داشتند اورا بمبارتی کافی و جامع نوشته قرائت شده از مجلس گذشت چند ماده دیگر از قانون اساسی قرائت و تصحیح شد در این اثنا وزیر امور خارجه رسماً فرمودند جناب علاء السلطنه که در سابق وزیر امور خارجه و چند روزی بود که در مقام تئیر کابینه استعفا داده بودند مجدداً بهمان منصب و شغل انتخاب شده بمجلس معرفی شدند مجلس بواسطه یازده از مطالب مهمه سری گردید.

مذاکرات روز شنبه ۲۶ شهریور
دارالشورای ملی
خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه ۲۴ آقا میرزا طاهر قرائت کردند.
مفتخر الملک اجازه مرخصی خواستند.
رئیس - اگرچه وجود شما خیلی لازم است ولی چیزی که هست باید بگویم هر روزی که می‌توانید در اینجا حاضر شوید معین کنید ولی طوری نشود که خلاف قول بشود.
مفتخر الممالک - چون قصد دارم اهل و عیال را ببآورم شاید در بین راه معطل شوم بهر حال تا دم شوال وارد خواهم شد.
رئیس - این قراردادها و مراسله است که از سفارت انگلیس برای وزارت امور خارجه رسیده و ایشان آن قراردادها را با مراسله فرستادند بمجلس قرائت شود و در این قراردادها بین دولتین روس و انگلیس آنچه راجع بایران است نوشته اند.
سواد مراسله سفارت انگلیس بوزارت امور خارجه

بتاریخ ۲۴ سپتامبر ۱۹۰۷ - ۱۵ شهریور ۱۳۲۵
جناب مستطاب اجل اکرم افتخرا با کمال احترام تصدیق افزا میگردد
بر حسب دستور العملی که از دولت متبوعه دستاورد رسیده شرف دارم که صورت ترتیب منتهی فیما بین دولتین انگلیس و روس مورخه ۳۱ اوت ۱۹۰۷ را تا اندازه که راجع بدولت علیه ایران است افاً ایقاد دارم محض تسهیل قرائت نوشته من بزرگ ترجمه غیر مستند آنرا بنسخه فرانسه الحاق داشت محض احتراز از هر گونه اشتباه نیز باید اظهار دارم که مسلم است نسخه فرانسه سندیت خواهد داشت صورت این قرارداد رسماً بدل مضمونه ایقاد خواهد شد و بزودی نیز انتشار خواهد یافت در این موقع احترامات فایده‌آفرین تجدید مینماید.
قرارداد در باب ایران
نظر باشکوه دولتین انگلیس و روس متفقاً متعهدند که انترکریه و استقلال ایران را مراعات نمایند و محض آنکه صمیماً مایل بحفظ نظم در تمام نقاط این مملکت و ترقی صلح آمیز آن میباشند و مایلند که برای تمام سائر مملکتها با سلب حقوق تجار و صنعتی همیشه برقرار بوده باشد و چون هر یک از دولتین مذکور درین ملاحظه ترتیب جغرافیائی و اکونومی (مردمی) اهتمام مخصوصی در حفظ امنیت و نظم بعضی ایالات متصله و یا متجاوره ایران بر سرحد روس از یکطرف و بر سرحد افغانستان و بلوچستان از طرفی دیگر دارند برای احتراز از هر گونه عیب و اسباب

حدوث اختلاف نسبت بمصالح خودشان در ایالات سابق السد ذکر ایران بموجب مدلول فصول ذیل با یکدیگر اتفاق نمودند.
فصل اول
دولت انگلیس متعهد میشود که در آن طرف خطی که از قصر شیرین از راه اصفهان و یزد و خاخ بنقطه از سرحد ایران منتهی و سرحد روس و افغانستان را تقاطع مینماید برای خود با کمک برپایای خود یا معاونت بانواع دولت دیگر درصدد تحصیل هیچ گونه امتیاز یا بلتیکی با تجارتی از قبیل امتیازات راه های آهن و سایر راهها و بانکها و تلگرافها و حمل و نقل و بیمه و غیره بر نیاید و نیز دولت انگلیس متعهد است که و جهان الوجوه هیچ وسیله در اوقاتی که دولت روس بمقام معاونت بمطالبه این قبیل امتیازات در نواحی مزبوره بر نیاید ابتدا ضمیمت نماید مسلم است که اما کن مذکور در فوق جزو نواحی است که در آنها دولت انگلیس متعهد است که در مقام تحصیل امتیازات مذکور فوق بر نیاید .

فصل دوم
دولت روس هم متعهد است که در آن طرف خطی که از سرحد افغانستان از راه قازبک و بیرجند و کرمان رفته بدهستان منتهی می‌شود برای خود با کمک بانواع خود یا معاونت برپایای دول دیگر درصدد تحصیل هیچگونه امتیاز یا بلتیکی با تجارتی از قبیل امتیازات راههای آهن و سایر راهها و بانکها و تلگرافها و حمل و نقل و بیمه و غیره بر نیاید و نیز دولت روس متعهد است که و جهان الوجوه هیچ وسیله در اوقاتی که دولت انگلیس در مقام تحصیل امتیازات مذکور در فوق جزو نواحی و مسلم است که اما کن مذکور در فوق جزو نواحی است که در آنها دولت روس متعهد است که در مقام تحصیل امتیازات مذکور فوق بر نیاید .

فصل سیم
دولت روس متعهد می‌شود که بدون اینکه قبلاً بدولت انگلیس مشاوره و تفریبی شده باشد به هیچگونه امتیازی که برپایای انگلیس در نواحی ایران واقعه فیما بین خطوط مذکور در فصل اول و دوم داده شود ضمیمت نکند دولت انگلیس نیز بهمین نحو در باب امتیازاتی که برپایای روس در همان نواحی ایران داده می‌شود متعهد است تمام امتیازات موجوده حالیه در نواحی مذکور در فصل اول و دوم هم بحال خود برقرار خواهد بود

فصل چهارم
مسلم است که عایدات تمام گمرکات ایران باستثنای گمرکات فارس و خلیج فارس یعنی عایداتی که بشمارت وجه اصل و منافع قروض دولت ایران از بانک استراضی روس تا تاریخ امضای این قرارداد حالیه داده شده برای همان منظور گمانی السابق برقرار خواهد بود و نیز مسلم است که عایدات گمرکات ایران در فارس و خلیج فارس و همچنین عایدات عمل صید ماهی سواحل ایران در دریای خزر و همچنین عایدات پست و تلگراف برای ادای قروض دولت ایران از بانک شاهنشاهی که تا تاریخ امضای این قرارداد حالیه داده شده است گمانی السابق برقرار خواهد بود .

فصل پنجم
در صورت عدم ترتیب ادای وجه اصل یا پرداخت منافع قروض ایران از بانک استراضی و بانک

شاهنشاهی تا تاریخ امضای این قرارداد و بعد صورتی که برای دولت روس لازم شود در محال عایداتی که برای مرتب رسیدن قروض از بانک استراضی رهن شده و آن محال در نواحی مذکور در فصل دوم این قرارداد واقعه کنترلی بگذارند و نیز در صورتی که برای دولت انگلیس لازم شود در محال عایداتی که برای مرتب رسیدن قروض از بانک شاهنشاهی رهن شده و محال مزبوره در نواحی مذکور در فصل اول این قرارداد واقعه کنترلی بگذارند دولتین انگلیس و روس متعهد هستند که قبلاً دوسانه یا یکدیگر مشورت نموده متفقاً قرار اقدام برقراری این کنترلی را بدهند و از تمام مداخلاتی که بر خلاف اصول و اساس این قرارداد حالیه است احتراز جویند در صورت بطرز بورخ نخستان بانجام رسیده .

۲۱ اوت ۱۹۰۷
امضاء (نیکسن - ایزولسکی)
مستشار الدوله - بر همه معلوم است که مدتها دولت روس و انگلیس در ایران نفوذ بلتیکی و تجارتی داشته اند و در بعضی نواحی مال بعضی زیادتر بود در حقیقت ایران میدان کاملی بود بجهت آن دو دولت اگر دولت ایران واقف بشکات کار خود بود می‌توانست در آنحال مباحثات فواید و منافع بیشتر حاصل نماید ولی متأسفانه موقع را از دست داد و آن مباحثات ازین مرتفع شد خیلی جای تعجب است که دو دولت در داخله دولت مستقلاً قرارداد می‌گذارند معلوم است که دول حقوق تجارتی خود را بهر وسیله باشد برقرار میدارند بدون اینکه صاحب خانه مطلع باشد باین قرارداد و معاهده که بین دولتین شده است دولت ایران میتواند بهر کسی امتیاز بدهد ولی در نواحی جاهاتی که امتیاز داده نشده باشد اعم از اینکه طرف دولت انگلیس و روس باشد با فیر از آنها حوهر نقطه و ناحیه که نفع خود را در او ببیند پس این قرارداد آن اختیار داخلی ما را سلب نخواهد کرد بر فرض این دو دولت برای خود و رهایی خود قراردادها را بطوری بعمل می‌آورند ما نمی‌توانیم ترتیب مملکت خود را تغییر بدهیم اما این که نوشته شده که گمرکات جنوبی مرهون استقرض است اگر تأخیر اقتضای کنترل بگذارند اگر چه این مسئله با وزیر مالیه است ولی چون در اینجا مطرح شد بنده عرض می‌نمایم که در آن قرار داد استقرض گویا چنین شرطی نباشد و در صورت عدم آن حق ندارند در کنترل از برای وصول عایدی گمرکات شمالی در صورت تأخیر قسط آن می‌گذارند آنهم باید موافق باقران نامه استقرض باشد

وکیل التجار - این دو دولت معترم چون در سابق میان خودشان در تجارت زود خوردی داشتند میخواستند یک قرارداد میانی خودشان بگذارند که تجارت یکدیگر خسارت وارد نیاروند و مزاحم نشوند اما در باب کنترل اینجا نوشته شده که برای اینکه اطمینان حاصل بشود حق دارند که آنکه در صورت نرسیدن قسط دیگر اینکه باید از وزارت خارجه پرسیده که آیا دیگر مطالب معامله و قرارداد مخفی هست یا خیر

رئیس - آنچه بوزارت امور خارجه نوشته اند همین است دیگر نیشود آنها را قسم داد که آیا غیر از این هست یا نه؟
و فوق الدوله - گویا چیزی در این خصوص از آن بیانی که جناب مستشار الدوله گفتند اولی تر

بناهد ما حاصل مدلول این قرارداد داد این است که دولت انگلیس دوشال امتیاز نکیرد و دولت روس در جنوب و این ترتیب حال ایران را با سابق تغییر نخواهد داد و در هر موقتی دولت ایران میتواند بهر یک از دول امتیاز بدهد اما در باب کنترل باید این ترتیب از روی مشاهده و قرار داد آن استقرض باشد .

آقای میرزا ابوالحسن خان - این معاهده (ظلمش چون کودتای یرحلل - باطنش فقر خدا عزوجل) حفظ حقوق تجار و محدود سیاسی مسئله جداگانه است رجوع بتاریخ گذشته باید نمود که مقصود از تجارت چه بوده است من چیزی عرض نمیکنم همینقدر چیزی را که بعضی از روزنامهجات دولت انگلیس گفته اند عرض میکنم کمی نویسند در این موقع که دولت ایران با پیجاده ترقی و مشروطیت گذارده مال و دولت دوستی مثل دولت معظم انگلیس متوقع نبودیم که بایک دولت دوست همسایه دیگر ما چنین رفتاری بگذارند .

آقای سید حسن تقی زاده - هر چه بگوئیم تأیید مطالب سابقه است البته همه کسی میدانند از برای دولتی که دو دولت دیگر در خاک او قرار داد بگذارند جای تأسف است ولی این را هم میگویم که دولت ایران می‌تواند حقوق خود را حفظ کند و هیچ خلی برای وارد نیاید و بعد از تمام مذاکرات میتوانم بگویم که زنده باد استقلال ایران .

حاجی شیخ علی - آیا این قرارداد را نمی‌شود تغییر داد .
رئیس - غیر ماکاری به آنها نداریم و هر دولتی که امتیاز می‌خواهد ما با کمال استقلال می‌دهیم .

وکیل الرعایا - آرزو مندیم که دولت ایران تمام منافع خود را حفظ کند البته این دو دولت مادامی که دوستی ما بین خودشان را طالبند ما هم تا آنجائی که لازم است حاضر خواهیم بود و این قرارداد هم بدینوسیله است ما بین خود آنها است و ما می‌توانیم با کمال استقلال هر امتیازی که مقرون به سوابق بدینامه بسایر دول بدینهم

رئیس - فقط مقصود از این قرائت اطلاع بود البته وزارت امور خارجه جوالی که لازم است خواهد نوشت .

اسدالله میرزا - آنچه که روزنامهجات انگلیس انتشار میدهند این است که فرض از معاهده این بوده است که بعدها روس بطریق تجارتی افغانستان و راههای دیگر راه هندوستان پیدا نکند و هندوستان در تحت حمایت انگلیس بماند گذشته از این هیئت عالی وزرای انگلستان در کمال صداقت طرفدار آزادی هستند چنانچه در این مدت اخیر ترانسواال را آزادی دادند و ایرلاند که مدتها است در تحت حمایت انگلیس است میخواستند که پارلمان و آزادی بدهند با وجود این دولت انگلیس هر گرضی نخواهد شد که با استقلال ایران صدمه وارد آید .

آقای شیخ حسین - مطلب همین بود که گفته شد چیزی که هست همینطور که امروزه اجانب اتحاد میکنند که ثروت خودشان را زیاد کنند ما هم باید کوشش کنیم که مالیه خودمان را زیاد کنیم و خودمان را حفظ نماییم .

آقای میرزا فضلعلی آقا - دیگران هر چه بکنند از برای خود میکنند چیزیکه بر ما لازمست همین است که دقت کرده خود را حفظ نماییم .
وکیل التجار - قناعت توانگر کند مرد را چیزی که امروز می‌تواند ما را مستغنی سازد قناعت است .

آقای شیخ یوسف - روزیکه سمدالدوله به مجلس آمدند نوشته از سفارت انگلیس ارائه کردند که نوشته بود تعصن ایرانی‌ها در تونس و لیبی است انگلیس اسباب زحمت دولت انگلیس است .
رئیس - صحیح است با بودن دارالشوری نباید جایی متعصن شوند .

آقای شیخ یوسف - با اینکه ما دارای پارلمان هستیم باید اعلان بنام ولایات بشود که از این بعد اگر کسی بجائی که تعلق به خارج داشته باشد تعصن نیست نظم او را ما استماع نخواهیم کرد گذشته تعصن از برای موفقی بود که احتمال مطلوبیت بود امروز که از روی مدلل رفتاری شود تعصن بکلی خلاف قانون است .

حاجی میرزا علی آقا - مطلب اول من راجع است به عهدنامه آنچه از این عهدنامه مفهوم می‌شود مضمون آن فرمایش خداوند است که می‌فرماید خودتان خودتان را درست دارید ضلالت دیگران بشمار بیی ندارد عهد نامه ربطی با ما ندارد ما باید استقلال خود ما را حفظ کنیم مطلب دیگر راجع به تعصن است آنچه را می‌توان از شرع مقدس سند بدست آورد از برای پست بودن آن خانه خدا است دیگر در مواضع دیگر سندی نیست محل امن همان خانه خدا است در هر جا که کسی متعصن شود و احتمال داده شود که باعث تعطیل اجرای حکم است خلاف قانون است .

آقای میرزا فضلعلی آقا - خوب است همان طوری که ما از اول تاکنون اصرار داریم که تمام احکام مطابق شرع باشد اینجا هم همان طور رفتار کنیم پست فقط حرمین است و سایر جاها پست نباشد خصوصاً در موقتی که تضییع حقوق دیگران می‌شود .

آقای شیخ حسین - آنچه را که بکران دارند از نایج احکام مقدسه ما است این ترتیب پست در سایر ممالک بود همین که دیدند اسباب هرج و مرج شد بکلی بر داشتند و گفتند هر کس مخالف قانون رفتار کند باید مجازات بشود آن روز در مسئله فراز مقصر در قانون وزارت داخله گفتند که مقصر اگر گرفت ضابطه او را با تیر بزنند بعضی گفتند خلاف شرع است همینکه کسی بداند هیچ کس او را بنام نیندند قرار نخواهد کرد .

بحر العلوم کرمانی - يك وقتی در ایران استبداد بود که ظلم می‌شد حالا که بعد از مشروطیت است معتاج به پست نیست .
اسدالله میرزا - خوب است دولت روس در عالم یگانگی در این مسئله بدولت فخریه انگلیس اقتدا کند و همان طوری که او سالارالدوله را نگاهداری نکرد ایشان هم حاج ملک را نگاهداری نکنند .

میرزا ابوالحسن خان - در مسئله پست آنچه گفته شد صحیح است ولی مادامیکه ما دیوانخانه منظمی نداریم باید پست در میان باشد .
آقای شیخ یوسف - خدا شاهد است که این عنوان من فقط برای حفظ ملیت است این رقمه که از سفارت انگلیس آمده خیلی از نکات را دراز است باید ملتفت شد امروز باید يك قانونی

وضع نمایم که حفظه این مملکت و حقیقت ملک التجار یک تقصیری که از آن بزرگتر نیست کرده همین تعصن است سفارت هم می گوید چون عادت مملکتی شما این بوده من هم مطابق آن رفتار کردم .

مفتخر الممالک این مسئله آنچه باید مذاکره شود و خوب است این مطلب امروز تمام شود و قانونی وضع شود .

آقای میرزا محمود خونساری - بعضی اتفاقات است که ربطی به عدلیه و غیره صحیح ندارد ملک خواست حقوق مردم را بخورد این بود که رفت متعصن شد چنانچه یک نفر از اهل خوانسار که مبالغی مال مردم را خورده و فرار کرده بود حال آمده ادعای شرف میکند .

وکیل الرعایا - کردار این مطلب مذاکره شده خوب است ختم شود .

آقای سید حسن تقی زاده - تاحال دو دفعه است که می گویند ما عدلیه نداریم و باین لفظ بهانه بدست هزاران مردم میدهند و حال آنکه آن زمانیکه مستبد بود عدلیه داشتیم حالا که مجلس هست و عدلیه هست و وزیر مستقل دارد ما چه ایرادی داریم باید کارها را بدلیه رجوع کنیم اگر از عهده برنیامد باید او را عزل کنیم تا وقتی که صحیح بشود .

آقای سید حسین - بنده می گویم ثابت است موقوف نشود عدلیه منظم نمی شود .

آقای میرزا ابوالحسن خان - آقایانیکه می گویند عدلیه هست باید بن نشان بدهند که رؤسای عدلیه در سایر بلاد در کجا هستند سرف بنده این است که عدلیه کامل نداریم و من در خصوص مفاسد بست هیچ حرفی ندارم و اول کسی بودم که می گفتم باید بست نباشد .

آقای ملاحسن وارث - نباید گفت که عدلیه نداریم باید گفت که عدلیه صحیح نداریم .

آقای سید حسن تقی زاده - دو دفعه دوزیر عدلیه در اینجا گفته اند که تا بست هست عدلیه صحیح نخواهد شد پس بنا بر این دور لازم می آید اینکه گفته شد در سایر ولایات عدلیه نیست در نظامنامه های ولایتی و ایالتی نوشتیم مادامیکه عدلیه شب آن دایر نشده است انجمن های ولایتی بجای عدلیه باید رسیدگی کنند .

آقای میرزا علیقلی - رواج عدل برور است با اینکه عدلیه در سایر جاها نیست این از ظلم و اجفاف نمیتوان شد .

رئیس - در سایر جاها انجمن ها و افراد ناس حفظ حقوق خودشان را میکنند .

وکیل التجار - بست نباید باشد که در ولایات همانطور که فرمودید انجمن ها و مردم حفظ حقوق خود را خواهند کرد در باب سفارت روس هم همان طور که ندای وطن نوشته است خود سفارت روس توضیح داده که این عادت مملکتی شما بوده هر وقت این عادت بر طرف شد من هم همانطور رفتار خواهم کرد .

و ثوق الدوله - چند روز قبل این مذاکره شد و این مطلب را هم آقای شیخ حسین مطرح کرد و گفتم نوشته شود همه مطالعه کنند ولایه قانونی شود رای گرفته شود .

رئیس - خوب است خوانده شود .

(خوانده شد) در تمام مملکت ایران برای کسانی که مخالف قوانین موضوعه رفتار کنند بست و پناهی نیست .

و ثوق الدوله - حالا تمام این عبارات را ملاحظه کرده دقت کنند و در قرائت سیم تمام شود لایحه از طرف متظلمین تم رسیده بود قرائت شد مشر بود بر اینکه متولی باشی با اینکه معاکه او تمام نشده فرار رفته است بقم استعدا اینکه حکومت و متولی جدید معین و او هم احضار شود تا در اینجا قطع عمل گردد .

وکیل الرعایا - اینقدر هم جایز نیست که در سه جای این لایحه اسم او را متولی برده اند ما او را متولی نمی دانیم با اینکه این قدر تندی کرده است .

آقای سید حسن تقی زاده - شهادتی از سابق دارم که آنچه در این لایحه نوشته شده او زیاد تر از آن کرده است و مخالف قانون و دولت فرار کرده او باقی دولت است باید مجازات فراری پاد بدهند و او را تحت الحفظ بیاورند .

رئیس - رای همین است .

ادیب التجار - نه روز بود که بازار ها را بسته بودند آرزوی که آمد رفتند دوش را گرفتند و گفتند بیرون بیا بعد رفتند بازارها را باز کردند غیر از خدمت کسی مدعی او نبود .

رئیس - او خودش موقوفات را خورده پنجاه هزار تومان تفاوت بود اینها همه خیانت است باید او را خواست تلگرافی از اهر رسیده قرائت شود (قرائت شد) حضور اعضای مجلس مقدس بعد از گرفتن رحیم خان قرابه داغ امن شد حالا بواسطه آمدن سوارهای اومشوش و سر یحیی میگویند مامور اغتشاش هستیم امروز هم تلگرافی از کدخدایان چلییان رسیده که بقریه کلاتر ریخته و چلیبده پنج نفر را مقتول و چند نفر را مجروح کرده اند با بنهم اکتفا نکردند ریخته ایل چلییان را قارت کرده اند .

حاج میرزا علی آقا - مضمون این تلگراف این است که یسر رحیم خان این حرکات را کرده .

حاج میرزا آقا - از روزیکه زنجیر از گردن رحیم خان برداشته یسر اومشوق تاقت و تاقت است اینکه نوشته اند چلو گیری شود متبش اینست که زنجیر را دوباره بگردان او بگذارند .

محقق الدوله - این کافی نیست بلکه باید رحیم خان را تهدید کرد که اگر این اغتشاش را بطوریکه میدانم رفع نکردی تو را دم توپ خواهند گذاشت .

احسن الدوله - در عهد شاهشید و غیره هیچ وقت تنگ دار از اهالی قزاقه داغ نبود حالا هم خوبت اعلیحضرت از آنها صرف نظر فرموده آنها تنگدار گرفته نشود .

حاج سید عبدالحمین شهشاهی - وقتیکه گفته شد زنجیر را از گردن رحیم خان بردارند بنده گفتم اگر زنجیر را از گردن رحیم خان بردارند مثل این است که بگردن اسلام گذاشته باشند این اشخاص را تهدید نکنند نمیشود .

آقای سید مهدی - سابقا در باب رحیم خان بر حسب اظهاری که خود او در دیوانخانه میگرد که اکثر من مقصر هستم مرا دم توپ بگذارند بنده حال او را گفتم حالا بموجب این تلگراف باید او را دم توپ گذاشت .

آقای سید حسین - همانطوریکه محقق الدوله گفتند صحیح است .

آقای ملاحسن وارث - اینها کار وزارت داخله است ما بوزارت داخله اطمینان نداریم چرا باید ما این صحنه را اینجا بکنیم .

حاج میرزا آقا - سواد و تلگراف را برای من فرستاده اند که او تعریک کرده حالا او میگوید من تقصیر ندارم خود آن دو سواد را میآورم از تلگرافخانه تحقیق کنید و نمره اش را مطابق نمائید آتوقت به بینید که چه تقصیر بزرگی از او صادر شده است .

معمار باشی - فرار شد در هر نقطه حاکم مقتدری باشد چه هینکه حاکم مقتدر شد آنجا امن میشود باید حاکم مقتدری برای آنجا معین کرد .

حاج امام جمعه - یک قدری از عریض مرا این آقا گفت آذربایجان الان سه ماه است که هر روزه از یک قطعه اغتشاش بلند می شود و هیچ کاری هم نکرده ایم یعنی تا کاری نشده که ملتت نمی شویم وقتی هم کشد این طور همی خواهیم جلو گیری کنیم دو مطالب میگویم یکی اینکه باید حاکم مقتدر در هر نقطه باشد این سردارها که اتفاق کرده اند آیا در میان آنها کسی که لایق حکومت آذربایجان باشد نیست از خوبی نوشته اند که اگر او دو توپ و پانصد تفنگ برده اند و حالا می خواهند از دولت اجازه بگیرند که بعضی اینکها درس حد مستقیم اینها را نگاه بداریم ملاحظه فرمائید وقتیکه توپ نداشتند چه می کردند حالا خوب ملاحظه کنید که فردا یک اغتشاش برپا شود آن وقت چه باید کرد در باب رحیم خان هم ما گفتم که زنجیر او برداشته شود که آرام شود نه اینکه اغتشاش کند .

رئیس - گویا رای این شد که او را حبس و زنجیر کنند تا امنیت داده شود کافندی از جمعی از اجزاء وزارت امور خارجه است قرائت شود .

محقق الدوله - بنده باندازه خود میگویم خوانده نشود .

رئیس - عیب ندارد خوانده شود قرائت شد مشر بر اینکه عزل وزیر را مطابق قانون مشروطیت باید از روی تحقیق باشد خوب است کمیسیون تشکیل شود که معلوم شود تقصیر وزیر امور خارجه سمدالدوله چه بود که عزل شد ؟

احسن الدوله - بموجب همین عریضه که داده اند چون بگردن علاء السلطنه تقصیری وارد نیامده بود دوباره سر کار خود آمد .

آقای سید حسن تقی زاده - علاء السلطنه معزول نشده بود بلکه منزل شده بود بواسطه تغییر رئیس الوزرا اما این که گفته شده تحقیق شود ما گفتم که در عدلیه ما معاکه تمیزی باشد که در باب وزرا هم تحقیق شود حالا که دایر نشد در خود مجلس کمیسیون تشکیل شود و این معاکه باید بشود بقیه بنده این تغییر بد نبود معض اینکه کار وزارتخانه تعطیل نشود ولی باید معاکه بشود .

آقای سید یوسف - بنده شنیدم خودش استعفا داده است .

رئیس - حالا هر چه مجلس رای میدهد همانطور رفتار شود .

آقای سید حسن تقی زاده - مجلس هیچ وقت دست بندیش نیستند مجلس یک قانونی دارد که باید با تلور و رفتار نماید بر فرض یک دست آویز غرضها باشد و خود آن مرد هم گفت که من استعفا ندمیم یا باید مجلس رای بدهد یا باید معاکه شود پس باید معاکه بشود .

رئیس - دو مسئله است یکی اختلاف اجزاء یکی عزل وزیر .

وکیل التجار - اما اختلاف بین اجزای وزارت خارجه چیز است که اهمیت نباید گذاشت در باب عزل وزیر خارجه هم نمیشود بپیل اجزاء قبول کرد خود سمدالدوله گفت که من استعفا ندمیم و ما هم اطلاع نداریم باید تحقیق کرد اگر رسماً استعفا داده که هیچ و اگر هم خودش شاکی است باید معاکه شود

آقای سید حسین - علاء السلطنه رسماً مجلس معرفی شده همین معرفی شدن و پذیرفتن او خودش موجب عزل سمدالدوله است دیگر این که وقتی اجزای رئیس یک وزارت خانه از وزیر اطمینان نداشته باشند نمیشود برای او وزارت خانه را برهم زد

حاجی معین التجار - مسئله وزارت خارجه مهم است خوست معاکه شود .

احسن الدوله - آن روز در مجلس از سمدالدوله شکایت شد تمام و کلا از او شاکی بودند خصوصاً آن فرمایشاتی آقای حجه الاسلام فرمودند منذلك چطور او را بوزارت منصوب کردند از اول نیابت بوزارت انتخاب شود .

حاجی امجد الدوله - اولاً به بنیم عزل وزیر خارجه سابق از روی قانون بود یاخیر ؟ ثانیاً به بنیم منصوب شدن وزیر خارجه ثانی از روی قانون بوده پس در این میان کسی را اختیار کنند که لایق این کار باشد و اجزای او را رضی باشند امروز ناصر الملک با اتفاق تمام اجزاء لایق این کار است .

آقای میرزا محمود - اینها تمام دست بندی است باید در کمیسیون تحقیق شود که جهت عزل چه بوده و باین دست بندیها باید گوش نداد .

رئیس - دست بندی غلط است ولی بصرف آنها آیا باید گوش بدهیم یا نه ؟ (اگر گفتند خیر دست بندی و غرض است) .

لسان الحکما - آنچه بنده اطلاع دارم این دست که مخالف او بودند در این مدت خیلی خلاف پلوتیکی و سیاسی برای او اثبات میکنند .

وکیل الرعایا - سمدالدوله با آن حرف هائی که در دیار گفته و مطالبی که راجع به مجلس اظهار کرده همه میدانند نباید بوزارت منصوب باشد

آقای سید مهدی باقر - همین طور که گفتند نباید سید الدوله بوزارت خارجه منصوب باشد .

رئیس - تکلیف چه شد سمدالدوله حق معاکه دارد یاخیر ؟ (جمعی گفتند خیر) .

حاج امین الضرب - حق معاکه را از کسی نمی توان سلب نمود .

آقای میرزا علیقلی - آن روز که سمدالدوله

در مجلس بود ملت او را ابوالله می گفتند پس از آن از مجلس استعفا داد بعضی گفتند او تصوری دارد قسمی از آن رتبه کاست شد تا اینکه باین رتبه رسید دیگر بیشتر سلب اطمینان ملت شد حالا این معاکه فایده ندارد ولی چون قانون است خوبست معاکه نشود

رئیس - ایشان اولاً تنها از من خور کردند گفتیم که کار وزارت خارجه بجائی رسیده است که بین رئیس و مرسوم خلاف واقع شده است خوبست شما استعفا بدهید و وزارت دیگر انتخاب شوید گفتن استعفا نمی دهم آقایان حجج اسلام هم خیلی کوشش کردند که رفع این فائده بشود در حضور همه یونی هم مدلل داشتم که بهتر است استعفا بدهم و نداد چون کار مهم بود اعلیحضرت همایونی هم رفتم فرمودند که استعفا تو را قبول کردیم .

حاج امین الضرب - این فرمایشات که فرمودید صحیح است ولی حرف در این بود که حق معاکه دارد یاخیر ؟

رئیس - معاکه در چه مطلبی اگر فراین باشد که او استعفا داده یا عزل شده معلوم است که شاه او را عزل کردند اگر معاکه در اختلاف اخراست ان مطلب دیگر است .

حاج امین الضرب - او معاکه خواست یا خیر ؟ در حوداد نخواست است فایده ندارد .

حاج امام جمعه - باید گفت که بعد از آن اجزاء وزارتخانه نباید این طور رفتار کنند اگر نمیخواهند کار کنند استعفا بدهند نه اینکه تعطیل بکنند .

آقای سید مهدی - ما قسم خوردیم که اینجا در حفظ حقوق ملت گفتگو شود این بیچاره ها در باب حقوق اول ما مردمان است باید روزی بگیرند از همه کاری مقتدر این است که فکری به حال آنها بشود .

رئیس - من خودم این مذاکره را امروز خواستم عنوان بکنم همانطور که قانون اساسی را شنبه روز نستیم و تمام کردیم همین طور عمل مایه را شب و روز خواهیم نشست و عمل نان و حقوق و بانک ملی را همین چند روزه تمام خواهیم کرد .

محقق الدوله - آقای حاج امام جمعه فرمودند که اجزای وزارتخانه نباید تعطیل کنند بنده عرض میکنم که سمدالدوله را نباید در هیچ وزارتخانه دخالت داد که اینطور اجزا شکایت کنند این اجزائی را که او آورده در وزارت امور خارجه هیچیک داخل در این کار نبوده اند جز سید میرزا سعیدخان وزیر که آنروز منزل شما باجبار حاضر شدند .

رئیس - مطلب دیگری است خاطر هامسبون است که چندی قبل شصت هزار تومان علاوه از آنچه تبر السلطنه میدهد برای تلگرافخانه یک نفر پیدا شد که میداد حالا یک نفر پیدا شده است اگر چه بنا بود اسمش برده نشود ولی میگویم که مستان الملک نود هزار تومان اضافه می دهد بانک شامشاهی را ضامن میدهد لایحه هم در این باب نوشته اند (قرائت شد) باین مضمون که نود هزار تومان اضافه میدهم و بانک شامشاهی را هم ضامن میدهم هرگاه خود سیددار قبول میکنند با او باشد

آقای سید علیقلی - مجلس و وکلا باید مطالب نفع ملت باشند این شخص که ضامن هم اضافه میدهد خیلی خوب است .

رئیس - در باب تلگرافخانه باید فراری داده

شود به نصر السلطنه هم اطلاع میدهم شاید خودش قبول کند .

آقای میرزا محمود - چون این شخص معض خدمت بملت حاضر شد که این مقدار بدهد و بعد ما باید اسباب تشویق در بین باشد باین مقدار حق او است اگر سیددار بخواهد باین چیزی اضافه کنند . (مجلس ختم شد)

مذاکرات روز یکشنبه ۲۷ شعبان دار الشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه ۲۶ را آقای حاجی سید نصر الله قرائت کردند .

رئیس - این عریضه صاحبان اسرای فوجان است و در این باب یک جواب صریح میخواهند عریضه قرائت شد قریب باین مضمون: پشرف عرض انجمن مرکز میسراند مدت دو سال است دها گویان که خدا علی و یوسف صاحبان اسرای فوجان بجهت شصت و دو نفر اسیر و اموال منتهو به معطل ماندیم و ثابت نمودیم چندی در صدر برآمدند و حالا گویا فراموش شده و حالا بعضی در صدر استخلاص سالار مقم بر آمده اند که حقوق ماضی خود هر گاه چنین باشد ما یوس شده ناچاریم بیاد خارجه رو آوریم چون تشکیل انجمنها برای احقاق حقوق مظلومین است آنها را بحق خدا قسم می دهیم که راضی نشوند مشارالیه رها بشود و بسجازات نرسد که استر داد حقوق و اسرا نخواهد شد .

آقای میرزا ابوالحسن خان - این عریضه بانجمن نوشته شده نه ب مجلس گفتند فعلاً انجمن جواب میخواهد .

آقای میرزا محمود - چند روز قبل در این باب معاکه شد و قرارداد از طرف مجلس بوزارت داخله نوشته شود که تا آخر ماه رمضان اسرا را مسترد نماید حالا از مجلس اقدام شده یا خیر اگر شده که باید آنها صبر نمایند تا آن موعده برسد .

رئیس - هنوز از طرف مجلس اقدام نشده ملت تاخیر آن است که این حرفها در سابق هم خیلی مذاکره شده و اینکه تا کنون ترتیبی پیدا نکرده از این جهت است که باید یک پولی اوبدهد باشخاصی که می توانند اسرا را استرداد نمایند چون دیدم این مطلب فراهم نبود و مجلس هم بطور حتم حکم نکرده بود اقدامی نشد .

آقای میرزا محمود - آنروز گفته شد که اگر پول لازم است باید بدهد .

رئیس - چقدر وقت است که او مجبوس است سه روز مهلت خواست که او را خلاص کنند نشود در این مدت هم هیچ اقدامی نشده که فایده داشته باشد باید کاری کرد که اسرا استرداد شود .

آقای سید حسین - در این باب بعد از تحقیقات از عدلیه که حکم صادر شد یکی استرداد اسرا یکی سلب از شئون خوب است اجرای این دو حکم را ما از عدلیه بخواهیم .

رئیس - اگر عدلیه حکم داده باید تمام آن را مجری ساخت و الا اگر بعضی مجری نشود صحیح نیست .

حاج امین الضرب - آنها استیناف خواستند

رئیس - آیا مجلس قبول کرد ؟

حاج امین الضرب - مجلس قبول کرد و قرار شد رسیدگی شود بجهت کار فوق العاده تاخیر شد حال هم عقیده بنده این است که اگر آقایان آن حکم را قبول دارند مجری شود والا دوباره رسیدگی کنند و قطع و فصل شود

حاج محمد تقی - استرداد اسرا باید بیکامداد و ممانعتی باشد که بمذبحان و این استرداد بگیرند بفرایین نمیشود

رئیس - چه زحمتی است برای دولت ترازین موقع که این اقدام را بکنند

حاج محمد تقی - لائیل پانصدسوار بآن ها بدهید که این کار را بکنند بفرایین استرداد راه دیگر ندارد

آقای میرزا محمود - در باب اسرا و ثبوت تقصیر سالار مخم شهبه گویا از برای و کلاه نباشد در این صورت بهر نحوی است باید او اسرا را استرداد نماید

آقای میرزا ابوالحسن خان - اسرا رعیت ایران و اهل ایران هستند باید دولت هم در این باب اقدام بکنند بلکه باید مجازات بدهد حکمی که عدلیه کرد اقدام نموده مجازات بدهد و مهلت بدهد تا اسرا را مسترد نماید

رئیس - ملتفت نشدم باید از این جاده که رفته ایم برگردیم یا نه حکمی که عدلیه کرده است باید مجری شود با استیناف نمایند

وکیل الرعایا - در باب حکم عدلیه گمان این است که تمام اعضاء قبول نکرده اند مجری شود فقط شخصی که در استیناف او می گویند میگفت این مجازات کم است و آنچه سالار باید بکند کرد و گفتند ما این مجازات را قبول نداریم همچنین مشترکین با ایشان مجازاتشان حکم است و آنها هم استیناف خواستند فرار شد چند نفر از علماء و کلاه حاضر شده بک مجازات مشروع معین شود و در حق آنها حکم نمایند آنچه در مجلس قرار شد این بود نه اینکه سالار در راحتی باشد و این بیچاره ها هم این قدر سرگردان باشند دور از انصاف است بعد از این آیا باید بیک ضعیفی در یک گوشه بتوانند زندگی نمایند یا نه

احتشام الاطباء - آن روز که در مجلس گفتگو شد گفتند این مجازات کم است حالا که مجلس راضی شده دیگر حرفی نیست

آقا شیخ ابراهیم - آن حکمی که از عدلیه صادر شده در مجلس قرائت شود هر کدام را قبول دارند مجری نمایند و هر کدام را میگویند کم است هر طور قرار میکنند تمام شود و بیش از این تاخیر نیفتند

آقا شیخ حسین - این حکم حکم مشکلی نیست باید رسیدگی و مجازات شود چیزی که هست تا با حکم وزیر عدلیه تصویب یکی از مجتهدین مسلم الاجتهاد نباشد ما نمی توانیم اجرا کنیم و رفته حکم وزارت عدلیه قرائت شد قریب پانصدمومن در عمل اسرای قوچان که رسیدگی بعمل آمده و استنطاق چند در مجلس عدلیه شده بوجوب شرعی که در وره علیحده رای کمیسیون عدلیه در حضور و کلاه معین شده است این است اول مقصر سالار مخم است مقصر دوم سردار مخم است سوم امیر حسین شان پسر آصف الدوله چهارم مأموله خود آصف الدوله

بنجم اکرم الملك و مفاخر الملك که حضور بهم رسانیدند نمره تقصیر ایشان سالار مخم باید از شئون نظامی و حکومت خلق شود

یکسال جیره و مواجب سواری که با او بود بدروان تقدیمه و تقبل استرداد اسرا را بنمایند چنانچه هر کدام از اینها را نمیتوانند نقد سیمه تومان صاحبان اسرا بدهد که بروند و بفرند و باید توقیف باشند تا این مراتب بعمل آید

آقای سید حسین - عمل آصف الدوله و سایرین ربطی باین مطلب ندارد و هنوز آصف الدوله استنطاق نشده فروش اسرا غیر از قتل و غارت است او را نباید داخل اینها کرد فقط در این حکم مجلس ایراد کرد که کم است بجهت آن دوازده نفر که کشته شده اند و همچنین هفتاد هزار تومان اموال چیران شود و تا حال مسامحه شده

رئیس - مسامحه از کجا شده

آقای سید حسین - فقط در مجلس قرار شد که این حکم کم است باید مجازات بیشتر باشد بجهت این موانع تعقیب نشد

حاج سید نصر الله - اینها تمام طول مقام است بعد از اینکه مجلس آمدند بک استیناف خواستند حالا باید دید این لازم است یا شری

آقای میرزا محمود - این استیناف را که سالار مخم میخواست وقتی که او اقرار کرد پیش حجب اسلام که من خودم اسرا را میاروم دیگر استیناف معنی ندارد این خودش اقرار است که اسرا را باید او استرداد کند

احتشام الاطبا - آن روز که گفتگو شد گفتند مجازات قبول است ولی این حکم را باید حجب اسلام برسانند بعضی گفتند که حکمی در این بنای از حاجی میرزا حسین سیزواری صادر شده او را بخوانند و آقایان هم استنطاق کنند و حکم صادر شود

وکیل الرعایا - حالا آنچه لازم است باید گفته شود اول مجازات آن حبس ابدی است و ثانیاً باید پول بدهد تا اسرا را مسترد نمایند

میر السلطان - استنطاق صاحبان اسرا این است که امروزه قرار استرداد اسرا داده شود و این گفتگو ها از باب مجازات اعمال آنها است بعد قراری داده شود

آقای سید محمد جعفر - اگر میخواهد کاری بکنند اینقدر تعویق نبیند ازید سلب شئون او محل کلام نیست بجهت اینکه برای این همه کاری که کرده است باید از شئون سلب شود اگر آن قتل و سایر مطالبی حکم باو استاذ داده شده ثابت شود مجازات او بیش از اینها میشود حالا باید فکری در باب استرداد اسرا کرد

حاجی سید آقا بابا - باید فکری برای استرداد کرد که امروز چاره اینکار بشود مجازات او حالا باشد تا هر طور بیک معین بشود داده شود

حاج سید عبدالحمین شهبانی - اندری که معلوم شد از همان اقرار اولی بنان السلطنه وزیر آصف الدوله بود که گفت معزولی سالار مخم بجهت معین اسرا بود و ثانیاً خودش در دیوانخانه اقرار کرد و سابق قرار بود که در ایران اگر کسی همچو کاری میکرد خیلی سخت گیری میکردند آنچه برده بود مسترد میشد نمیدانم حال او را چرا شکجه نمیکند

در حالیکه مانع شرعی ندارد

حاج سید نصر الله - استیناف باید بشود یا خیر؟ (جمعی گفتند لازم نیست)

آقای سید محمد جعفر - اگر مجازات قبول باشد باید استیناف شود

بحر العلوم - این کار رجوع بعدلیه شد محض اطمینان چند نفر هم ازو کلارا معین کردند حالا باید اجری آن حکم را خواست

حاج سید عبدالحمین شهبانی - ابتدا - الامر مخم حق استیناف ندارد و انکمی استیناف مغل با استرداد اسرا نیست

رئیس - باید جواب قانونی بدهید که این استیناف لازم است یا خیر؟

حاجی سید باقر - برای کسی که خودش اقرار بتقصیر خود کرده چه استیناف شود

آقای میرزا ابوالحسن خان - اینجا گفته میشود که استیناف بجهت این بوده که این مجازات کم بوده و استیناف بجهت آن نبوده که این حکم عدلیه صحیح بوده یا نه پس سالیه همین حکم عدلیه را مجری دارید

حاجی سید نصر الله - قدر متیقن سالار مخم مقصر است حالا می گویند که خودش حاضر است بجهت استرداد والا یک مجازات سخت در حق او بعمل آید ولی هر گاه مقبل شده که اسرا را مسترد دارد باید مجلس یک تعقیبی در مجازات بدهد و اما در باب سایرین آن روز مجلس گفتند که مجل نظر است هر کدام نسبت بتقصیرشان باید مجازات شوند حال نمی دانم مجلس میگوید استیناف می خواهد یا نه؟

آقای میرزا فضلعلی آقا - خداوند می فرماید و لکم فی القصاص حیات مجازات و قصاص باشد و احتی و آسایش است اول مجازات سالار استرداد اسرا است اگر سالار قبول می نماید و اطمینان می دهد برود اسرا را استرداد کند

وکیل الرعایا - فرار شده که بعد از استرداد اسرا و جزای قندی در حضور حجب اسلام استیناف شده حکم آخر بیکه مجازات قتل باشد درباره او داده شود

آقای میرزا محمود - یکی از مجازات که معین شده بود عزل او بود با این که او سه سال بود مزل بوده و دیگر آن که دوازده نفر را کشته بایست دیه آن هارا بوره شان بدهد این هم معین نشده است نوشته خط و مهر الا پیش تر کمانها موجود است آنها را دعوت کرده آمدند اینکار را نمودند

حاج سید نصر الله - بطوریکه بقیه حاصل کنیم که این عمل از او صادر می شود لازم است که این مسئله داخل بپنداریم بعد از آنکه از همه پر آمد البته ملت هم یک نظری درباره او خواهد کرد و همچنین و کلای مجلس

آقا مشهدی باقر - اینکه سالار بعضی را واسطه نمود که مرا مرخص کنید بروم اسرا را استرداد کنم شاید بخواهد برود آن وقت دولت و ملت دوچار زحمت بشوند اگر راست می گویند به برادر و کسانش بنویسد که بیست روز یا یک ماه اسرا را استرداد کنند والا رفتن خود او صلاح نیست

حاجی امام جمعه - در عرض دارم یکی

راجع بمجلس است و یکی راجع اسرا آنکه راجع بمجلس است من دیگر جرات نمیکشم از اینکه مجلس که خودش را نکرده عدالت می داند هشت ماه است این مسئله مذاکره میشود هیچ نتیجه نداشت و ندارد آخر قدری و کلاه ملاحظه شان و احترام خودشانرا بنمایند چیزی را که مطرح مذاکره قرار دادند نتیجه بگیرند

رئیس - امروز عهد کردم که تا نتیجه از این مطلب نگیرم برنخیزم

حاج امام جمعه - یک مطلب دیگر در باب اسرا است باید از او التزام گرفت که اسرا را بیاورد در یک مدت معینی و هر گاه در آن مدت استرداد نکرد مجازات شود و دیگر آنکه آنچه از حقوق آن سوار و ساخلو های آنها گرفته خور ده باید ادا کند

آقای میرزا محمود - هیچ کس راضی نمی شود که او استغلاص شود در صورتیکه صد مرتبه از اقبال السلطنه بدتر است برادرش و رشید نظام و دیگران آنجا هستند هر چه باید بدهد بآنها بدهد آنها اسرا را استرداد میکنند

آقای سید حسن تقی زاده - بنظر بنده معاکرات این شخص تمام شده و آنچه باید رسیدگی شود و مکرر گفتیم که مجلس برای اینکار باید محکم عالی باشد ولی چیزیکه هست این مطلب باین روشانی اگر در او مسامحه شود گرفتار غضب الهی خواهیم بود

رئیس - حالا چه باید کرد مجلس استیناف را قبول میکند یا نه؟

آقای سید حسین - آن که گفتند استیناف بشود بجهت کمی مجازات بود حالا مجلس همان حکم عدلیه را قبول دارد که اجری شود

حاجی سید نصر الله - آن روز همه اتفاق نمودند که استیناف شود و همچنین اتفاق کرده بودند که او با آن تقصیرات مجازاتش کم است پس حالا که استیناف قبول نمی شود یک مجازات بزرگی درباره او معین شود که اگر اسرا را استرداد کرد یک تعقیبی در مجازات می شود و الا اجری خواهد شد

رئیس - این گفتگوی امروز با آن روز تفاوتی ندارد آن روز گفته شد که این مجازات کم است بیشتر شود و امروز میگویند همان حکم دیوانخانه مجری شود

حاج امام جمعه - چون در آن حکم خیلی مجازات در حق بعضی معین شده بود این بود که گفته شد استیناف شود اما در حق خود او شک و شبهه نیست و این مجازات را هم کم دانسته بودند

حاجی سید نصر الله - در تقصیر او جای شک و ریب نیست و این مجازات هم معین شد در صورت قبولی مجلس اگر اسرا را استرداد کرد یک تعقیبی در مجازاتش داده میشود و اگر استرداد نکرد این مجازات در حق او مجری خواهد شد

آقای میرزا ابوالحسن خان - او اسرا را استرداد کند تخفیف و عدم تخفیف آن وقت معلوم خواهد شد

آقای سید حسن تقی زاده - مجلس اگر

باین حکم دیوانخانه راضی میشود بطور قضیه شرطه است که هر گاه اسرا را استرداد کند و الا راضی نخواهد شد و امروز هم گفتند که این مقدار مجازات در مقابل آن تقصیرات کم است و حالا دو سال است که گفتگوی این مطلب است امروز بهر طور است باید ختم شود

حاجی محمد اسمعیل آقا - عقیده بنده این است آن مجازاتی را که دیوانخانه معین کرده یکدفعه دیگر در مجلس خوانده شود و غور رسی شود اگر صحیح بود که مجری شود والا مجازات دیگر معین شود

آقای میرزا ابوالحسن خان - عقیده بنده این است که امروز نباید در باب مجازات گفتگو شود امروز باید استرداد اسرا را خواست

معمار باشی - این مجازاتی که از برای او معین کردند که شئون او را سلب نمایند این شئون او نداشت اما این بولی هم که قرار شده است بدهد مال خود ملت است حالا بهر طوریکه میدانند باید این اسرا را استرداد نمایند و معاوضت خوانند استرداد

رئیس - راهش همین است

آقای میرزا ابوالحسن خان - ما چه کار داریم که او از چه راهی باید استرداد نماید خودش میدانند شاید خوانند استرداد بگویند صد هزار تومان و دیگری صد هزار تومان استرداد میکنم ما اسرا را میخواهیم

رئیس - پس باید تا آخر ماه رمضان استرداد اسرا را مجلس بخواهد

حاج امام جمعه - از چه راه باید مجلس از وزارت داخله بخواهد لایق

آقای میرزا ابوالحسن خان - این را هم مجلس باید معین کند که تا آخر رمضان اسرا را استرداد نشدند آنوقت باید مجازات شوند

حاج مجد الدوله - اینکه گفتند این معاکره استیناف شود برای این بود که آن مجازات را کم میدانستند مجازات او بوجوب شرع قتل است حالا هم اگر تا یک ماه نتوانست اسرا را استرداد کند آنها والا باید همان مجازات مجری شود

آقای سید حسن تقی زاده - ما بیک تقصی داریم و آن این است که وزارت خانه نداریم وزیر داریم و این ترتیب باعث میشود که هر کاری راجع بیک وزیر میشود چندی نمیکند آن وزیر منزل میشود وزیر جدید میگویند من اطلاع ندارم این مطلب استرداد اسرا در سه ماه قبل راجع بوزارت داخله شد و اینها بواسطه نداشتن چیزی بجز گذران میکنند خودش اینجا بکمیسیون و کلاه گفته بود که من قراری در باب اسرا داد اسرا گذاشته ام حالا سه ماه گذشته است نمیدانم چه اقدامی شده است اینکه گفته شد تا آخر ماه رمضان ما نمی توانیم مطمئن شویم تا آنوقت این وزیر داخله وزیر داخله باشد شاید وزیر دیگری آمد آنوقت خواهد گفت که من خبر ندارم باز یک روز ما جمع شده بوزارت داخله رجوع می کنیم

آقای میرزا ابوالحسن خان - البته وزیر تغییر می کند ولی باید وزارت خانه باشد ما کار تغییر

وزیر نداریم باید بوزارت خانه اصلاح کند

آقای میرزا فضلعلی آقا - اگر سالار مخم امروز ببرد آیا مجلس از اسرا دست بر میدارد اگر اینطور است باید طوری باشد که از اموال او استرداد شود

حاج سید نصر الله - البته از مال او می گیرند

آقای میرزا فضلعلی - حرف همین است که باید از دولت خواست که اگر از نباشد از اموال او استرداد شود

آقای سید حسین - باید این اسرا را او بگیرد یک مبلغی هم معین شده بود که سالار مخم باین صاحبان اسرا بدهد حال مدنی است که نمیدهد خوب است حکم شود که تا اسرا استرداد شود این پول را بآنها بدهد

رئیس - مطلب دو تا است یکی اینکه بوزارت دانش نوشته شود که اسرا را تا قره شوال استرداد کنند و دیگر اینکه مخارج این اشخاص را بدهد تا آمدن اسرا و عذر هم در این باب پذیرفته نمی شود دیگر مطلب ختم است (در این هنگام جناب مستطاب آقای حاجی سید موسی که یکی از علماء بزرگ است بمجلس ورود کرده پس از تبریک اظهار همراهی و مسامحت خود را اظهار داشتند و کلاه هموا و جناب رئیس خصوصاً از این قبیل علماء خیر خواه اظهار امتنان و تشکر نمودند)

آقای میرزا ابوالحسن خان - در روز قرار شد که از بابت مالیه گفتگو شود

رئیس - چون کمیسیون مالیه مشغول کارند دیگر لازم نیست در این مجلس مذاکره شود انشاء الله بعد از چند روز نتیجه معلوم می شود

محقق الدوله - حاج میرزا بابا کرمانی بموجب استادی که در دست دارد هشت هزار تومان ادعای طلب از شرکت عمومی میکند و حالا مستاصل شده اگر صلاح میدانید عیاله لا اقل یا نصف تومان باو داده شود که گذران نمایند تا بعد قراری در کار شرکت عمومی داده شود (هریغه شرکای شرکت عمومی قرائت شد قریب پانصد مضمون چند نفری دارائی ما را با هم شرکت عمومی خوردند توقیف املاک ملک التجار را چه فاشه خواهد بود منافع راه است را امروز بیکسگی میروند ما هم همه مقروضیم میرویم در سفارت روس بملوی ملک التجار می نشینیم مال مردم را می دهیم شامی خواهیم بانک تشکیل کنید با این وضع کی پول بیانک میدهد اگر رسیدگی نشود ما همه جا اعلان خواهیم کرد که ملت دولت رسیدگی نکردند و احقاق حق ما را نمودند از هفده نفر موسسین نتوانستند پول ما را بگیرند

رئیس - مقصود این است که تکلیف این بیچارهها چیست؟

آقای میرزا فضلعلی آقا - شکایت آنها از موسسین است بآنها از ملک التجار است

وکیل الرعایا - آنها از دست هفده نفر متظلمند و احقاق حق می خواهند باید مجلس توجه مخصوصی بنماید

رئیس - معلوم نیست که تقصیر تمام با این هفده نفر است یا با ملک التجار است (گفتند تمام با ملک است)

حاجی سید باقر - آن روز که مردم پول میدادند با اطمینان این هفده نفر دادند

محقق الدوله - اول باید ترتیبی قرارداد که ملکالتجار بیرون بیاید بمادین هیئت حاضر شده جواب مردم را بدهند .

رئیس - آیا میشود قبول کرد که تنها ملک یکطرفه این هفده نفر یکطرفه و تصمیم تمام کردن ملک باشد .

محقق الدوله - بطوریکه در کمیسیون تحقیق شد تمام کارهای شرکت عمومی بامراد بوده است .

آقامیرزا حسن - وقتی قروضات شرکت عمومی را بکرمان آوردند مهور بود بهر هفده نفر مردم میدانستند که ملک مرد شارلانی است ولی باطمینان آن هفده نفر دادند .

حاج امین الضرب - چند وقت در مجلس در این باب گفتگو شد آنچه در این باب حکم شده بخواهید و بخواهید .

آقامیرزا محمود - آنچه در کمیسیون گفتگو و تحقیق شد در باب راه آستارا بود از بابت سایر ترتیبات گفتگو نشد .

ادیبالتجار - گفتگو در مجلس از بابت شرکت عمومی فقط در باب راه آستارا بود که چیزی از مشترکین با او مدعی بودند و مجلس هم حکمی که داد در همین باب بود .

حاج سید محمد - صحیح است شرکت با هفده نفر بوده ولی در نظامنامه داشته است که تمام امورات شرکت در هر هفده بکمرته با اطلاع این هفده نفر برسد اما ملکالتجار باین ترتیب رفتار نکرد و علاوه این هفده نفر آنچه لازمه مجاهدت بود بجا آوردند و تصرفات او را ثابت کردند حال مجازات او را نداده اند ربطی به هفده نفر ندارد .

آقامیرزا ابوالحسن خان - آنوقت هم بنده در بانک بودم شرکت با هفده نفر بود این را هم نمیشود گفت که تنها حاج ملک مقصر است صرف نظر از این عرایض باید اینها در عدلیه آمده معین نمایند که تصمیم تمام مملکت است تا از آنها صرف نظر شود یا بانه است . اما اینکه نوشته اند در صل بانک ملی اخلال خواهند نمود این مطلب هم از آنها مسدود نیست در این موقع آنها هم باید کمال همراهی را بنمایند .

آقاشیخ ابراهیم - اگر بخواهید باین ترتیب کار را تمام بکنید مشکل است اول حاج ملکالتجار را بیرون بیاورید بعد تحقیقات شود معلوم شود اگر مال اینها پیش این هفده نفر است بدهند و اگر این هفده نفر مال دیگران را خورده اند و ملکمال اینها خورده باید از او گرفت و باینها رد کرد .

وکیل الرعایا - چندانی هم لزوم بحضور حاجی ملک نیست او بکنفر است این شانزده نفر بنشینند بحساب رسیدگی شود به پیش تمام برعهده ملک است یا سایرین هم بمساکر هستند .

حاجی سید محمد - تا راه آستارا و وجه

اجاره برنگردد شرکا حاضر از برای حساب نخواهند بود بکنی از آنها خود بنده هستم .

آقامیرزا محمود اصفهانی - هر چه گفتگو میشود خارج از موضوع است این عمل شرکت هر کس پول داده بضمائم این هفده نفر داده است اینها هم دفتر دارند باید بحساب خودشان رسیدگی کرده بیای هر کس هست بدهد .

آقا میرزا محمود خوانساری - از اول گفتگو شد که حاجی ملک راه بسایرین نداد و حال آنکه در آن کمیسیون که بکار ملک رسیدگی میشد وکیل مؤسسين ميگفت تا وقتی که حاج سید محمد مدیر بوده بموجب نظامنامه رفتار شده و حرفشان این است که بعد از آن رفتار نشده و گذشته از این مسئله شرکت است هر گاه يك نفر از این شرکا مرحوم میشد تکلیف چه بود باید بحسابات رسیدگی شود و مردم آسوده شوند .

حاج امام جمعه - در این مطلب بنده در آن کمیسیون يك چند روزی رفتم مسوق شدم اول اینکه مجلس نباید مداخله در اینگونه امور بکنند باید مشغول کار خود باشد اگر هم بنام داخل شود باید از راهش داخل شود و راهش این است که يك کمیسیون از چند نفر از وکلا و چند نفر از عدلیه باید بحسابات را از روی دفتر رسیدگی نمایند تا بدین ترتیب رفتار نشود کار درست نمیشود . در این ایام یکی از سمساز بن نوشته که هست و نیست پدر من هزار تومان بوده و در شرکت عمومی است اگر نرسد هیچ ندانم .

حاجی سید پاقر - من گمانم این است که او مسئول هفده نفر است و هفده نفر مسئول اینها هستند باید رسیدگی کنند در زمان عین الدوله رسیدگی شده نصیر دفتر مدتی در این کار بود اگر مجلس صلاح بداند او را بخواهد مطلب واضح می شود .

رئیس - اولاً باید بدانیم که آنطوریکه **آقای سید حسین** - مجلس باید رسیدگی نماید **آقامیرزا ابوالحسن خان** - بمقیده بنده این مجلس نمیتواند باین کار رسیدگی نماید زیرا که شهادات زیاد دارد باید فهمید این بیلیط ها یا بطور شرکت است یا املاک همانطور که گفتند باید این هفده نفر حاضر شده بحساب رسیدگی نمایند مگر مجلس بخواهد بطور فوق العاده کمیسیونی ترتیب بدهد و رسیدگی شود .

حاج محمد علی آقا - این متظلم بعنوان شرکت تعظم نموده یا بعنوان شرکا باید یکی از آن اوراق را بخواهند تا معلوم شود .

محقق الدوله - موقع موقع باریکی است باید رسیدگی کرد در حضور وزیر تجارت هر طور است این کار را تمام کنید .

وکیل الرعایا - این کار شرکت است و عمومی است باید مجلس رسیدگی نماید .

آقامیرزا فضلعلی آقا - مجلس هیچ وقت نباید در این کارها رسیدگی نماید باید اقدام کند تا تمام شود .

حاجی سید محمد آقا - بنده مرض می رسیدگی کرد و معلوم شد که راه آستارا بنظر اجاره داده شده است تا برنگردد این شانزده نفر حاضر نمیشوند که عمل تمام شود باید راه آستارا بر گردد .

آقا ملا حسن وارث - آنها يك ورقه چاپ کردند این مردم بیچاره هم بحسن ظنی که داشتند بهر های اینها پول دادند حالا حاجی علی آقا می خواهند کار را بر گردانند بشرح البته در این موقع حقوق این بیچارهها از میان خواهد رفت .

بحر العلوم کرمانی - وقتیکه این شرکت شد راه آستارا در بین نبود مردم باطمینان این هفده نفر پول دادند حال ملکالتجار باین شرکا بد رفتاری کرد ربطی باین مردم ندارد راه آستارا بعد پیدا شده باید اول بحساب اینها رسیدگی شود .

آقاشیخ حسین - آنچه در این باب گفتگو شود راجع خواهد شد بآنچه که آقا میرزا محمود گفت باید دفترهای آنها را حاضر نمود و بحساب آنها رسیدگی کرد پیش هر کس هست گرفته مجتهد شود .

حاج امین الضرب - مادامیکه بین شرکا تقابلی است این کار فیصل نخواهد گرفت این شرکتی است مابین هفده نفر شده در نفع و ضرر شریک هستند همانطور که آقا میرزا محمود گفت باید دفترها را حاضر کرد و رسیدگی نمود تا معلوم شود که نفع و ضرر آنها چقدر است پس از روشن شدن حساب معلوم خواهد شد که آنها در راه آستارا حق دارند یا شیر اگر حق دارند خواهند گرفت اینک حاجی سید محمد میگوید که تازه آستارا بر نگردد شرکا حاضر نمیشوند بمقیده بنده این حرف صحیح نیست .

محقق الدوله - عرض بنده در این است که عنوان مجلس امروز در باب شرکت در چه خصوص بود .

رئیس - چون متظلم شده بودند صاحبان سهام که از این هفده نفر احقاق حق مایشود .

محقق الدوله - از برای اینکه کمیسیونی تشکیل شود این هفده نفر حاضر شوند بانظار وزیر تجارت رسیدگی شود مجلس اجازه میدهد (گفتند نمیشود) .

محقق الدوله - مقصود این است که خارج از موضوع حرف نزنید آیا توجه خواهید کرد در این باب تا معلوم شده آنوقت ترتیب آنرا قرار بدهید یا خیر .

آقای سید حسین - پس خوبست برگردیم باول امر بیینیم این کار راجع بکدام وزارتخانه است که از طرف مجلس رجوع شود .

حاج سید نصر الله - از اولی که مطلب شرکت بمجلس رسید همه گفتند این کار با مجلس نیست بعد شاه دستخطی فرمود گفتند حالا که شاه دستخط فرموده مجلس فوق العاده نباید مداخله نماید بعد رسیدگی کردند دیدند راه آستارا را ملک بر خطا اجاره داده است حالا من نمیگویم مسئله شرکت عمومی مهم نیست خیلی مهم است ولی میگویم این کاری که حق عدلیه است رجوع بخود او نمایند نه اینکه مدتی مجلس وقت خودش را صرف نماید و نتیجه نداشته باشد حکمی که مجلس در باب راه آستارا کرد چه شد پس برای چه مجلس در اینکار مداخله نماید .

حاجی محمد اسماعیل آقا - بنده مرض می کنم که این مؤسسين حال دو سال است نیایه از جانب شرکاء و اسائه از جانب خودشان اقدام دارند و چه وجه میکنند و رسیدگی هم شد کراه آستارا را بنظر و خطا ملک اجاره داده است و فقط کاری که برای آنها قائده دارد همان راه آستارا است که باید برگردد .

وکیل الرعایا - مؤسسين ميگویند یکصد و پنجاه هزار تومان گرفته و در راه خرج کرد و باقی را از خود راه بیرون آورده و خرج کرده تا تمام شده است در این خصوص خیلی گفتگو بین آنهاست و ربطی باین کار ندارد .

رئیس - باید کار را تمام کرد آیا بکدام وزارتخانه رجوع شود یا اینکه مجلس باین کار مداخله بکند یا خیر ؟ (اگر گفتند خیر)

رئیس - بعدله رجوع شود یا بوزارتخانه دیگر . (اگر گفتند بعدله)

رئیس - آیا مأموری از طرف مجلس لازم است یا خیر که ناظر باشد . (اگر گفتند باید از طرف مجلس ناظری باشد) .

حاج میرزا علی آقا - قبل از اینکه این مطلب بعدله رجوع شود باید يك کاری کرد و آن این است که آنچه مردم از این هفده نفر طلب دارند داده شود بعد بیرون در عدلیه دعوای خودشان را باملاک تمام کنند .

وکیلالتجار - گفته شد که مجلس حکم نموده راه آستارا برگردد یکی از اهل کمیسیون بنده بودم مجلس تصویب تصدیق کرد که راه آستارا را بدون تصویب مؤسسين ملك اجاره داده است غیر از این مجلس حکمی نداده است که در عهده تعطیل بماند و در حساب هم باید رسیدگی شود .

رئیس - بعد از رجوع بعدله آیا باید بمجلس از طرف کسی نظارت داشته باشد یا نه ؟ (اگر گفتند باید نظارت داشته باشد) (عمل ملکالتجار با شرکاء رجوع بعدله شد و قرار شد چند نفر از وکلا برای نظارت معین شوند) .

حاج سید ابراهیم - عمل کرمانشاهی ها هم بمعدله گذشت وجهی بآنها داده شد و قرار شد حاجی سید الدوله برود آنجا تا عمل ختم شود . (مجلس ختم شد)

مذاکرات روز سه شنبه ۲۹ شعبان دارالشورای ملی خلاصه مذاکرات روز یکشنبه ۲۷ آقا میرزا ظاهر قرائت کردند

رئیس - این قانون مطبوعات است که جناب مخبر السلطنه در زمان وزارت خود نوشته و بمجلس فرستاده اند قلا دهمه اول قرائت شود (گفتند یکدفعه خوانده شده)

آقامیرزا ظاهر - او غیر از این بود فقط برای روزنامهجات بود .

آقاشیخ یوسف - دو ماده از قانون وزارت داخله که راجع بشرح است مانده است مابقی تمام شده

و مدتی برای همین در ماده است خوب است قرائت اصلاح شود .

رئیس - بلی آندوماده باید در حضور حجج اسلام قرائت و تفتیح شود فعلا قدری از این قانون مطبوعات خوانده شود (شروع قرائت قانون شد و ختم گردید)

حاج سید نصر الله - این نسخه باید چاپ شود .

اسدالله میرزا - اول در کمیسیونی تفتیح شود بعد چاپ شود .

رئیس - رای مجلس چیست ؟ (بعضی گفتند اول در کمیسیون تفتیح شود بعد چاپ شود)

وکیلالتجار - چون راجع بشرح نیست خوب است بدو در کمیسیون تفتیح شده با قوانین سایر ممالک تطبیق شده بعد چاپ گردد .

آقای سید حسین - محض اینکه زود تر تمام شود اشخاصیکه برای آن کمیسیون لازمند زود حالا انتخاب شوند .

ادیب - اهل کمیسیون هم از اعضای همین مجلس خواهند بود خوب است بطبع رسد تقسیم کنند بعد اشخاصیکه باید در کمیسیون باشند معین شوند .

احسن الدوله - بهتر همان است که اول کمیسیون منعقد شده بعد چاپ شود .

حسنعلی خان - اینکه گفته شد با سایر قوانین تطبیق شود این نظامنامه ترجمه از قوانین فرانسه است و آن مملکت جمهوری است و بهتر از آن نمیشود .

صدیق حضرت - من هم تصدیق حسنعلی خان را میکنم از کجا از کمیسیون چیز صعبی بیرون می آید .

آقاشیخ حسین - مقیده بنده اینست که اهمیت این نظامنامه خیلی زیاد است کمیسیونی از علماء و وکلا تشکیل شده تفتیح شود .

وکیلالتجار - همانطور که گفته شد این نظامنامه ترجمه از قانون مملکت آزاد است شاید متضمن چیزی باشد که بحال حالیه ما مضر باشد پس خوبست در کمیسیون تفتیح شود .

محقق الدوله - پس خوبست رای گرفته شود که اول چاپ شود یا برود در کمیسیون .

حاج سید عبدالحسن شهبانی - مقصود اینست که قلعی اصلاح شود اما همینکه بکمیسیون نرفته چاپ شود همین اغلاط در اذهان خواهد افتاد و اخراجش مشکل خواهد بود .

صدیق حضرت - ما يك ترتیبی از برای مجلس داریم که هر قانونیکه بمجلس آمد باید یکدفعه بدون مباحثه قرائت شود آیا در آنجا قیدیم شده که بکمیسیون برود گذشته از آن لابد در کمیسیون بعضی تغییرات داده میشود که عموم و کلا راضی نیستند و ترتیب اول هم که از دست رفته نتیجه حاصل نمی شود .

اسدالله میرزا - اینکه گفته میشود که تغییر داده میشود البته بیاره ملاحظات تغییرات داده می شود و بعد از آن باید اعضای کمیسیون علت تغییر را در مجلس بگویند که این ماده اول اینطور بود و بعد بملاحظه اینطور شد .

حاج سید نصر الله - با این ترتیب اعضای کمیسیون در مطالب مسبقه و سایرین خالی اندکند و میشود که آنها بر سایرین غالب شوند بهتر این است بدو چاپ شود بعد برود در کمیسیون .

صنیع الدوله - اسدالله میرزا قائده کمیسیون را گفتند در قائده کمیسیون اشکالی نیست ولی قرار اینست در همه جا که قانون اول بمجلس می آید بعد منتشر میشود و پس از آن بکمیسیون میرود که اذهان عموم و کلام مسبق باشد .

اسدالله میرزا - پس معلوم شد که انتشار با کمیسیون منافات ندارد حالا کمیسیون هم معین بشود منتشر هم بشود .

وکیلالتجار - بیش از این طول نیاید بکشد محض تسهیل گفته شد که بدو کمیسیون منعقد شده حالا که این طور میگویند اول منتشر شود بعد کمیسیون شود .

اسدالله میرزا - تکلیف معلوم شد که کمیسیون هم باید بشود .

وکیلالتجار - برای ناخوشی در ممالک روسیه دولت عثمانی قرانظین گذاشته است خوب است اعلان شود که حجاج از آنطرف نروند که اسباب اشکال از برای آنها خواهد شد و بمقصد نرسند .

آقامیرزا محسن - اول باید از وزارت خارجه تحقیق کرد بعدون تحقیق نمیشود .

محقق الدوله - اگر صلاح میدانید از وزارت خارجه تحقیق شود .

رئیس - اینکه گفته شد که اسباب زحمت زیاد میشود ممکن نیست زیرا که قرانظین مطابق قوانین بین الدول گذاشته می شود و تخطی از آنها هم نخواهند کرد .

وکیلالتجار - چون اختیار در دست صاحب مملکت است بچشم اسباب زحمت شود . (گفتند نمی شود)

آقای سید حسین - قرا شده بود که جناب محترم السلطنه برای مأموریت سرحدی آنچه لازم دارند بنویسند تا فراموش شود .

حاج محترم السلطنه - روز شنبه صورت آنرا بوزارت خارجه فرستادم او باید بر سر شاه رسانده بفرستد و محض این که تاخیر نیفتد بآقای احتشام السلطنه هم اطلاع داده شد حالا آمده ام محض اینست که حضور و کلائی آذربایجان بعضی مطالب اظهار شود که آنها مسبقه .

آقامیرزا ابوالحسن خان - هیئت مجلس منحصر بو کلائی آذربایجان نیست يك مطالب مهمی را بواسطه نبودن آنها نباید تاخیر انداخت .

رئیس - صحیح است ولی چون آنها از ترتیب آنجا با اطلاعند از این جهت بحضور آنها اهمیت گذاشته میشود .

آقامیرزا ابوالحسن خان - عقیده خودم را میگویم که نباید تاخیر انداخت (تعلیقه از طرف حجة الاسلام آقای آخوند ملا محمد کاظم منظره العالی بعنوان آقای آقا شیخ عبدالکریم وکیل یزد رسیده بود محض اهمیت مقام حضرت حجة الاسلام قرائت شد مشر بر مراتب مساعدت و همراهی ایشان با اساس مقدس مشروطیت و توسع در باب يك نفر شخصی که بنسبت قائل پرویز یارسی بودن مبتلا شده است که موقع

سوء ظن بعضی واقع شده رسیده گی شود و عقبت حال معلوم گردد و بشکایات و تظلمات اهالی یزد رسیدگی بعمل آید .

آقامیرزا ابوالحسن خان - این مطالب باید از وزارت داخله تحقیق شود .

(آقا شیخ عبدالکریم اطلاع خود را در این باب و برائت ذمه شخص متهم را اظهار داشتند و شرحی از بدو این امر تا کنون اظهار کردند)

آقای میرزا ابوالحسن خان - عقیده بنده اینست که اطلاعات آقا شیخ عبدالکریم را خودشان جداگانه بوزارت داخله اطلاع بدهند مجلس در باب رسیدگی باین کار رفته بوزارت داخله بنویسد بعد در وقت انعقاد مجلس در ایام ماه مبارک رمضان گفتگو شد از تأخیر بعضی از وکلاد در حضور بهم رسانیدن مدارک زیاد باین آمد فراز شده ساعت

بفریب مانده حاضر شوند آقا سید محمد حسین بروجرودی اظهار داشتند که اشخاصی که دیر حاضر می شوند باید نوشت تا موکلین آنها بدانند دیروز تمام و کلا آمده بودند بواسطه نیامدن پنج نفر که عده ناقص بود مجلس تاظهر معطل بود و از وزرا عذر خواستند .

آقامیرزا محمود - حقوق و کلا که ما قبت داده می شود خوبست حالا معین شود تا هر کس دیر کرد از حقوق او کسر شود .

حاج سید عبدالحسن شهبهانی - از حالا تاریخ بردارند تا هر وقت حقوق داده می شود کسر شود .

رئیس - این دفته دیگر بطور خواستن استدها می شود هر که تخلف شد آن وقت مجازات معین می شود .

تلگرافی بتوسط انجمن اصفهان رسیده بود قرائت شد مشر بر اینکه از قضیه اروپه عوم اهالی اصفهان معزوم فریب پنجاه هزار جمعیت در کوه سفه جمع شده عقد اتحاد بستند که با جان و مال مساعدت کنند .

حاج شیخ محمد تقی حاج شیخ نورالله **محقق الدوله** از نتیجه اقداماتی که شده باید بآنها هم اطلاع داده شود تا مطمئن شوند و اظهار تشکر هم از این مساعدت باید نمود .

رئیس - عقیده بنده هم این است که یک همچو جوابی بآنها داده شود و ضمناً هم اطلاع داده شود که فعلاً خبری نیست .

تلگراف دیگر از اصفهان قرائت شد مشر بود بر اینکه در حوالی مورچه غورت مدنفرا را اغت کردند بختیاری اطمینان داد ولی نتیجه بمسک بخشید میرزا رضا خان که از برای عدلیه معین شده انجمن از او شاک و کسی را میخواهند که بتصویب انجمن باشد . با شخص کافی دیگر معین شود (شیخ محمد تقی) (شیخ نورالله) .

رئیس - بوزارت داخله باین نوشته شود که از کجا این شخص معین شد .

آقامیرزا ابوالحسن خان - اتصالاً بایشان نوشته میشود ولی فایده بخشیده .

احسن الدوله - تلگرافی از سرحد ارومی رسیده بود هیچ جواب نماندند خوب است یک جوابی داده شود .

حاج محمدمحسن السلطنه روز پنجشنبه آمدیم در خصوص رئیس کمیسیون سر حدی آذربایجان گفتگو شد و کلاه و وزراه و حجج اسلام و امرا صلاح دانستند که بنده مأمور این خدمت بشوم البته هر کس بیاید از خدمت بوطن و ملت و دولت مضایقه نکنند آقایان بگمان اینکه بنده اطلاعات خود را در این موع بخرج دهم مرا انتهاب کردند **انشاءالله** بنظر مردم خواهد بود ولی نکته هست بگوئی که یک شخصی را از برای کاری معین میکنند لابد از برای این است که این شخص یک امتیازی دارد وقتی که این رای را دادند باید آن قوه دولت و ملت و مجلس آحاداً حدیثت سر او بلند باشد تا آن کار از او پیشرفت نیاید نه اینکه بعضی حرکت او از طهران فوراً ایرادات در عقب او باشد آن وقت آن مأمور هم باید دفاع بکند و هم باید با دشمن گفتگو کند مثل آنکه شاهزاده فرمانفرما فعلاً همین طور شده و این ترتیب اسباب شکست کار خواهد بود حالا هم بنده را برای این خدمت بزرگ معین کرده اند که از خدمت سال قبل تا کنون با سفارت روس و انگلیس و مأموریت اشخاص معتبر نقشه ها کشیده اند و باز تمام نشده حالا هم بواسطه اقدامات عشایر سرحدی این اتفاقات افتاده عجله مأموریکه میرود باید لوازم و اسباب او جمع باشد بسماعه ننگردد این مأمور باید برود اولاً تجاوزات عثمانی را رفع کند ثانیاً عشایری که بجانب آنها میل کرده اند اطمینان داده بر گردند فرمانفرما وقتیکه رفت قرار شد اردو برود پول داده شود تا کتون هنوز مرتب نشده است آنچه بنظر بنده رسیده کتابچه نوشته ام بوزارت خارجه فرستادم بنظر اعلیحضرت همایونی هم رسانیده اند چند فصل از آن را در مجلس هلنی میخوانم و مابقی را در مجلس سری عرض میکنم و از وکلای عظام استمداد میخواهم تا کاریش برود .

آقامیرزا ابوالحسن خان - گمان میکنم انتخاب جناب عالی برای دوم مسئله اولی نباشد و انتخاب شما از این باب باشد که دولت و ملت شما را معین دانستند .

حاج محمدمحسن السلطنه - از این حسن نیت کمال تشکر را دارم یکی از این چیزهاییکه لازم است عرض کنم مسئله استمداد است که لازم است تهیه قشون مختصری برای سرحد بشود چنانکه عثمانی هم کرد از برای بیم و امید عشایری که در این مدت رفته اند لازم است ولی بنده راضی نمیشوم که بگویند بدمی فرستیم از حالا که میروم باید معین شود اگر هم بجهت سرما نمیشود حالا در سرحد اردو تشکیل شود در آذربایجان حاضر باشند که در موقع لزوم معطل نمانیم این اردو باید سر باز باشند که بتوان از آنها کار خواست و باید بآنها حقوق داد دیگر اینکه باید جرایم در باب سلطان عثمانی چیزی ننویسند که اسباب رنجش شود این که از اصفهان نوشته اند که هم همراه هستند خیلی خوب است ولی دولت عثمانی در صدد جنگ نبوده چه اگر در صدد جنگ بودا کنون کراراً موقع بدست او افتاده و مخصوصاً در این موقع هم گفته که کمیسیون شود و رسیدگی نمایند یکی دیگر از عرایش بنده اینست که باید از حکومت آذربایجان استمداد دستور العمل بخواهیم درایستوقع نباید حکومت آذربایجان تغییر کند باید باشد تا کمیسیون اصلاح بشود اگر حالا تغییر حکومت داده

شود متزلزل میشود و کار از من پیشرفت نمیکند .

حاجی محمد اسمعیل آقا - معین طور است باید مجلس نظر داشته باشد که تمام لوازم فراهم شود که قدری مثل فرمانفرما بهداز رفتن نسبتاً منسب میشود .

حاج محمدمحسن السلطنه یکی هم در خصوص مخارج کمیسیون سابق قرار بود که از رئیس گورک ارومی دریافت میشد سالام بنده زیاد از آنچه می دادند موقع ندارم حواله بدهند همان قدر داده شود که کمیسیون معطل نماند .

حاج محمد اسمعیل آقا - این هم صحیح است .

آقامیرزا ابوالحسن خان - ما تا فو تا نمیتوانیم جواب این مطالب را بدهیم باید وزیر امور خارجه به مجلس بفرستند و مطرح شود و جواب بگیرد حالا خودتان که نشان وزیر امور خارجه داده اید رای او چیست ؟

حاج محمدمحسن السلطنه - اولاً بنده بر حسب دعوت آمده ام و ثانیاً اینها را وزیر امور خارجه رای داده است و اعلیحضرت دستخط فرموده اند و چیزی فوق العاده نیست و تمام اینها را مجلس قبلاً تصویب کرد فقط در باب حقوق قشون است بعضی مطالب هم هست که باید در مجلس خصوصی عرض کنم .

مذاکرات روز پنجشنبه
دوم رمضان دارالشورای ملی
خلاصه مذاکرات روز سه شنبه ۲۹ شهریور را آقا میرزا طاهر قرائت نمود .

وکیل الرعایا - چند ماده از نظامنامه وزارت داخله باقی مانده بود اجازه داده میشود خواننده تمام شود .

آقامیرزا ابوالحسن خان - خوب است اجازه داده شود از وزارت خارجه استفسار نمایند جواب سفارت را دادمانند بآخری مطلب دیگر در باب وزارت علوم و معارف است چرا معین نمیشود وزارت معارف که نهایت اهمیت دارد جهت چه چیزی است که وزیر علوم تعیین نمی نمایند و دیگر اینکه وزارت عدلیه اعظم پاکست .

رئیس - وزیر عدلیه که مشیر الملک است ولی وزارت علوم و معارف هنوز معین نگردیده .

حاجی امام جمعه - چند ماده قبل در خصوص اختلال و اغتشاشات ولایات مذاکرات بود متعذر شدند که تمام این انقلابات بعلم عدم نظامنامه حکام است بعد جدو جهد هاشمه و نظامنامه وزارت داخله تصحیح و تصویب گردیده فعلاً دو ماه است که تمام شده و بصره فرسیده همین طور موقوف مانده است و بفرزادگی کار مجلس نیستیم سال هم با آخر رسیده این جزئیات را مردم چندان در نظر ندارند خوب است خیلی زود آن نظامنامه را بصره فرستاده موشح شود .

رئیس - گویا یکی را دو ماده آن مانده باشد و مشغول نوشتن و اصلاح هستند انشاءالله تا هفت هشت روز دیگر تمام میشود .

آقامیرزا ابوالحسن خان - میخواهم از وزیر امور خارجه سؤال نمایم که جواب مراسم سفارت انگلیس را در باب معاهده فرموده اند یا خیر ؟

وزیر امور خارجه - خیر هنوز جواب این مسئله داده نشده ولی مشغولیم بعلمت این که چون از

جاهای لازمه باید بعضی استعلامها بشود به جواب داده خواهد شد .

آقامیرزا ابوالحسن خان - همچو مسموع میشود که دولت ایران این معاهده را تصویب فرموده حقیقت دارد یا خیر ؟

وزیر امور خارجه - خیر صحیح نیست .
حاجی سید نصر الله - آن روز که در مجلس مذاکره شد مجلس پذیرفته .

رئیس - جناب محمدمحسن السلطنه آمده است از برای ترتیبات کمیسیونی که تصویب شده است .

محمدمحسن السلطنه - وقتی که فرمانفرما آمد بودند قرار شد که این اردو هم برود و از آن گذشته دولت عثمانی میگوید که تمام این اقدامات از عشایر است تمام فرماندهان ما بشیم که بشایر بفرماییم هیچوجه کار از ما پیشرفت نخواهد کرد .

رئیس - بر فرض اردو رفت حالا آنصفتان سرد است تا رسیدن اردو به آنجا زمستان میشود و برف تمام این اراضی را مستور میسازد آنوقت چه فایده خواهد داشت .

محمدمحسن السلطنه - قشون ما هرگز از اذنهون دولت عثمانی نیست دیگر این که میشود در آذربایجان باشند در موقع لزوم حرکت کنند .

حاج محمد اسمعیل آقا - وقتی فرمانفرما میرفت تمام ترتیبات این اردو را ملاحظه و تصویب کرده اند و اکنون هم که آنجا رفته همه روزه اردو می خواهد چنانچه کسر ارا نوشته است پس تشکیل اردو بجهت سرحد و انتظام داخلی آذربایجان لازم است .

اسدالله میرزا - گمان بنده این است که رفتن اردو و افواج با کمیسیون صحیح نیست بجهت اینکه در ظاهر چنین می نماید که دولت ایران با دولت عثمانی طرف میباشد و حال آنکه باطن امر این طور نیست اگر چه اردو و افواج هم لازم است برود ولی نه با کمیسیون .

محمدمحسن السلطنه - بنده در این مورد سه جواب دارم تکلیفی که خواسته ام هر وقت اقدام بشود بنده حاضر هستم و آن این است که اولاً روی کاغذ آمده ثانیاً آنکه رفتن چهار فوج به تبریز را مجلس هم تصویب نموده و نباید مجلس از رای خودش منحرف بشود ثالثاً تمام دول میدانند که دولت ایران قصد جنگ با دولت عثمانی ندارد بخصوص این با عدلیه این اردو حرکت دادن و ایندنه از قشون فقط برای آنست که دولت عثمانی میگوید این اغتشاشات سرحدی از عشایر است در این صورت بنده باید یک قشونی داشته باشم که عشایر را جواب داده جلو گیری کنم .

آقامیرزا ابوالحسن خان - آن وقت که مجلس تصویب نمود قرار شد که یک قوه بر حسب لزوم بجهت رفع اغتشاش داخله در سرحدی معین بشود .

اسدالله میرزا - ما هم باید بفکر این قوه باشیم ولی کمیسیون با اردو نباید برود از برای آنکه اردو بجهت نظم داخله میرود .

محمدمحسن السلطنه - صحیح است بنده یک نفر هستم روانه شده میروم ولی می گویم این اردو باید از من جلو تر برود نه اینکه من بشوایر جمعی بروم بعد از آن هر روزه تلگراف بمجلس و جاهای دیگر کنم جواب امروز و فردا بدهند .

آقامیرزا محمود - همانطوریکه جناب محمدمحسن السلطنه می فرمایند در لازم است چون در این باب مذاکره شده حالا اگر اردو نرود بنظر اجاب چنین می آید که دولت ایران بجهت حرکت دادن فوج هیچ بهمرسانیده و فرمانفرما هم که خواست بودند .

رئیس - آیا به بینیم فرمانفرما می همین است که ایشان کرده و میکنند در صورتیکه بهوای نفس باشد چه فایده دارد .

حاجی محمد اسمعیل آقا - فرمانفرما اتصالاً از وزراه دستور العمل خواست و می گوید اگر قرار شده است که من تنها بر سر حد بروم و نرفته ام متصرف ولی قرار بود اردو بیاید که نیامد و مالیات را هم من عهد شکنی کردم پول هم برای افواج کسر کرد قشون تصویب شده بود که بدهند .

رئیس - ما منتظر جواب تکلیفی هستیم که وکلای آذربایجان بایشان گفته اند که یا مسئولیت انتظام آنجا را قبول نمائید یا جواب بدهند .

رئیس - بجهت این مأموریت اردو چون جناب محمدمحسن السلطنه آنرا صواب میدانند و خواسته اند باید ایشان را روانه کرد نه این که فرمانفرما خواسته است بجهت اینکه معلوم نیست فرمانفرما برای چه می خواهد بجهت داخلی آذربایجان یا برای جای دیگر .

حاج امام جمعه - با اعتقاد بنده رفتن قشون ضرری ندارد ولی اردو زدن در سرحد گویا موجب بعضی ترهشات بشود و در سر حد اردو زدن فایده ندارد و الان اراضی متنازع فیسه را برف مستور نموده لیکن برای فرستادن قشون هیچ عیب ندارد .

آقامیرزا ابوالحسن خان - عقیده بنده این است که در این باب جناب حاج محمدمحسن السلطنه با وکلای آذربایجان در مجلس مخصوص گفتگو نموده آخرین رای را بدهند و زودتر روانه شوند .

رئیس - در حقیقت این رای را باید جناب وزیر خارجه بدهند که صلاح است یا خیر ؟

وزیر امور خارجه - اگر جناب محمدمحسن السلطنه را مسئول میماند هر چه خواسته است باید بدهد صحیح است .

آقامیرزا ابوالحسن خان - ما شما را مسئول دانستیم نه ایشانرا .

وزیر امور خارجه - شما را مسئول میدانید بنده هم ایشانرا مسئول میدانم هر چه را که خواسته اند باید داد و هر قدر هم زودتر حرکت نمایند بهتر است که کارها خیلی مفشوش است .

آقای سید مهدی - در باب عشایر داخلی چه شد که این سوارهای ایلات جلوی آنها را نمیگیرند

رئیس - حال این مسئله باشد که کمیسیون مالی هم حاضر شده بگذرد رای آخر داده شود (مجلس ختم شد)

مذاکرات روز شنبه ۴ رمضان دارالشورای ملی
خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه دوم آقامیرزا طاهر قرائت کردند .

آقامیرزا محمود و خوارساری - چند ماه قبل جناب ناصر الملک که وزیر مالیه بودند نظامنامه بجهت معین علی نوشته بودند و در مجلس قرائت

و تصویب شد زحمتی کشیدند و مأموری هم برای رسیدگی فرستادند حال معلوم میشود که هیچ اقدامی نشده همانطور موقوف مانده باید از وزیر مالیه خواست که اقدام کنند مسئله مهم و ضروری است تا خیرش اسباب ضرر خواهد بود .

رئیس - نباید تعطیل شود باید اقدام کنند در کمیسیون مالیه هم قراری داده اند و سوزنی هم در ورقه چاپ کرده بودند .

آقای سید حسن تقی زاده - آن صورت مقدمات معین است که برای مالکین نوشته شده است حالام مشکوئند ولی بعد از تغییر کاپیت فی الجمله مسامحه شده است همانطور که آقا میرزا محمود گفتند باید اقدام شود و چند کمیسیون از برای این عمل روانه دارند .

سیدالاحکماء - بنده چند روز قبل که در ورامین رفته بودم دیدم که مشغول مهندسی و معین می هستند .

وکیل الرعایا - از قرار چند روز است که مهندسی و معین می بدل بمنزله و مخصوصه شده است قریب بیست روز است که هر یک میگویند اگر مرا رئیس کنید چنین وچنان میکنم تمام مباحثه و مناظره است و هیچ کاری نکرده اند فعلاً در مسئله است که باید عرض کنم یکی را که سیصد تومان هابندی پوهیه است امروز عرض میکنم و آن عمل تلنگر افتخانه است که چند روز دیگر میگویم .

رئیس - خود مستعان الملک اینجا بود در این باب گفتگو شد قرار شد که برود ترتیباتی را که لازم است موجود نموده تأمین و اطمینان حاصل بشود و ختم گردد .

(کاغذی از مشیر دیوان از کردستان قرائت شد قریب باین مضمون که شاهزاده سالار الدوله بعد از چندین سال خدمت بی چاه چاکر را جیس و تمام دارائی را کوه گذاشته سی و شش هزار تومان گرفت بدین واسطه پریشان شده بتوسط شاهزاده عین الدوله و مشیر الدوله بغاکیای شاه مرحوم و بتوسط اتابک بغاکیای اعلیحضرت کراراً عرض شده دستخط ها صادر گردیده خصوصاً اتابک مرحوم نوشته بودند که بعد از آمدن شاهزاده بطهران احقاق حق خواهند شد آن بود که آن قضیه نا کواری رخ داد حال از جناب عالی که رئیس مجلس مقدس میباشد مستدعی است که احقاق حق چاکر را بفرمائید)

وکیل التجار - این شکایت است ربعلی بمجلس ندارد .

آقای سید حسین - در باب سالار الدوله منحصراً بشیر دیوان نیست خیلی اشخاص میباشند که مدعی هستند قریب دو کرور اموال مردم را گرفته قرار شد در این باب که یک مجلس عالی تشکیل شود شاهزاده هم حاضر شود تا رسیدگی بعمل آید اگر آن مجلس تشکیل بشود بسیار خوب است و اگر هم باید راجع بدلیه شود که راجع شود .

رئیس - این مسئله هم همان رجوع بدلیه شود این هم کاغذیست که یکی از وکلای نوشته قرائت شود (قرائت شد قریب باین مضمون که اگر بنا باشد

که همانطور با زار و شوه رواج داشته حکام رایجیست
هزل و نصب نمایند البته تمام و کلا میدانند که
وزیر اکرم در گیلان چه زمامت کشیده است در
اینصورت راضی نخواهند شد که هتک شرف و شأن
حاکمی شده برخلاف قانون عزل و دیگری بجای او
نصب شود .

رئیس - درحقیقت وزیر اکرم خیلی زحمت
کشیده است و کسی هم از ایشان شکایت نکرده
است .

آقامیرزا ابوالحسن خان - باید از وزیر
داخله استفسار شود که چنین مطلبی واقع شده یا
نه و در صورت وقوع اگر وزیر داخله مجلس را بجوای
افتتاح کرد بسیار خوب والا باید جهت معلوم شود .

وکیل التجار - تا بحال از ایشان شکایتی نشده
است و بعضی ایشان که در خارج يك صحبتی هست و
صورت وقوع پیدا نکرده نباید در مجلس اظهار
داشت گذشته از این باید از وزیر داخله پرسید او
مستولست .

اسدالله میرزا - این که نوشته شد هزل
موجب بی شرفی است بنده اعتقاد ندارم که عزل
مطلقا موجب بی شرفی باشد البته رئیس هر اداره
میتواند تغییر و تبدیلی در اجزاء و مأمورین آن اداره
بدهد و از آن شغل بشغل دیگری وامیدارند اگر
بخواهند عزل کنند بی جهت و هیچ شغلی ندارند
راست است ولی این مطالب معلوم نیست دیگر این
که باید از وزیر داخله خواست تاجت معلوم شود .

آقاسید حسن ققی زاده - همانطور که
وکیل التجار گفتند درجه‌ها مسئولیت پس از وقوع
است ولی در اینجا بهین ترتیبات میخوانند طوری
شود که یک کاری اتفاق افتاده منزول شود و علاوه
معمول است که یک ماه قبل از اینکه بخواهند
این کار را بنمایند از این قبیل حرفها در آن ولایات
منتشر ساخته که موجب اختلال مالیات شود از
قراریکه شنیده میشود دکان منصب فروشی ورشوه
گیری باز است و میخواهند چند نفر حکام رایجیچه
تغییر بدهند از رشت و خراسان و غیره باید قبل از
وقت بایشان فهماند که این تغییرات بی موقم و
موجب خسارت و زحمت مایه است .

آقامیرزا ابوالحسن خان - همان عرض
که کردم نباید ما از قانون خارج شویم باید از
وزیر داخله سؤال کرد شاید ایشان امروز چنین صلاح
دانستند که تمام حکام را تغییر بدهند اگر جواب صحیح
هائند که پذیرفته میشود والا آنوقت باید با ایشان
تعرض و ایراد کرد .

سیدالحکما - هنوز مملکت ما در تحت نظم
و ترتیبی در نیامده که عزل و نصب اسباب اختلال
امور نشود هزل حکومت کرمان در وسط سال باعث
این شد که مالیات زمین خورد و وصول نشد پس نباید
امروزه حاکم را در وسط سال عزل کرد .

آقامیرزا ابوالحسن خان - حال که
معلوم نیست پس باید از وزیر داخله خواست .

دبیر رسائل - ما هر چه بگوئیم چون معلوم
نیست بی حاصل است باید از وزیر داخله پرسید که
بچه جهت ادراخل کردند .

وکیل التجار - باز عرض میکنم که هنوز معین
نیست این مسئله اصل دارد یا نه ولی در صورت
باید صحت آنرا از وزیر داخله پرسید دیگر اینکه
باید حکام هم بدما تکلیف خودشان را بدانند و
هر مطلبی را راجع بوزارت داخله نکنند چنانچه
اغلب مطالبی که راجع بداخلی خودشان است
رجوع بوزیر داخله می نمایند و اسباب تعطیل
اوقات میشوند .

آقامیرزا فضلعلی آقا - هر جائیکه حاکمی
منزول بشود اولاً يك خسارتی باز وارد می آید و
ثانیاً از کار دلسرد میشود و ثالثاً امور مردم هم
مختل میشود حالا این مطلب را علاوه از اینکه باید از
وزیر داخله خواست باید يك قدری سخت تر خواست
که این کارها یعنی بیم و شری حکومت موقوف شود
اگر چه وزیر بکنند دیگران هم واسطه کار نشوند .

رئیس - يك مسئله است که کلای آذربایجان
هم بودند که من در تلگرافخانه تعقیب کردم دیشب
هم مجیر دیوان پیش کار فرمانفرما حاضر بود در
باب مالیات آذربایجان تلگراف هم نمودیم جواب
صریح صحیح نیامد بیستم فرمانفرما و انتظام السلطنه
مشغول انتظام امور آذربایجان و فارس هستند یانه
مجیر دیوان میگفت که مسئولیت مالیات را قبول
نمی کند و می آید الان میروم تلگراف ادرا بیارم
که او مسئولیت را قبول نکرده و قبول هم نمیکند
مسئله فارس هم همینطور است باید تکلیف این مسئله
معلوم شود .

حاجی سید نصرالله - مشغول مالیات وزیر
مالیه است یا وزیر داخله .

رئیس - وزیر مالیه امروز هست فردا نیست
آنوقت که نیست نمیتواند مشغول باشد گذشته این
مسئولیتها که پول نمیشود پول میخواهد .

آقامیرزا فضلعلی آقا - اعتماد الدوله که
قبول مالیات آذربایجان را کرده معتبر است وزیر
مالیه ادرا قبول دارد .

رئیس - وزیر مالیه می گویند من قبول
ندارم آذربایجان و فارس هیچ کدام را قبول
ندارد .

حاج امام جمعه - آن روز اعتماد الدوله
را هیچکدام نه وزیر مالیه و نه فرمانفرما قبول
نکردند ولی حاکم امسال مشغول است اگر حاکم
بخواهد مسئولیت مالیات را امسال قبول نکند باید
از مالیات امسال صرف نظر کرد .

حاجی سید نصرالله - حاکم هم مثل وزیر
اگر آمد مرد یا منزول شد چه باید کرد
رئیس - در هر حال باید تکرری کرد آیا
مجلس کار باین مسئله دارد یا نه ؟

آقامیرزا ابوالحسن خان - چون راجع
بمالیه است بطور فوق العاده باید مذاکره شود .
آقاسید حسن ققی زاده - مجلس میتواند
مذاکره کند ولی با حضور وزیر هر مطلبی که در
این مجلس می آید باید پیدا کرد که با کدام وزیر
باید سؤال و جواب کرد وزیر مالیه در اول سال
نوزده فصل قانون معین کرد و در مجلس هم تصویب
شده که تمام ولایات فرستاده شود که حکام از روی
آن رفتار نمایند حال باید از وزیر داخله پرسید که
این حکام بآن قانون ملتزم شده رفتار می نمایند یا
نه اگر رفتار می نمایند که هیچ و اگر نمیکند چرا

آقاسید حسین - اگر حکام آن شرایطی را
که شده است قبول کردند مشغول وزیر داخله میباشند
حالا باید دید که آن شرایط را قبول کردند که مشغول
باشند یا نه .

حاجی امین الضرب - مطابق قانون اداره
مالیه مجری است اینجا هم خواسته بودند مجری
نمایند ولی وزیر مالیه گفت امسال زود است اگر
بنا باشد که مأمور از طرف مالیه برود بانیون
ترتیب و قانونی اسباب اختلال مالیات می شود
همان طور مثل سابق حکام وصول و ضبط نمایند
منتها باید نگذاشت که اجاباف و تمدی یاسیف و میل
بشود و همین طور بحکم اعلان و اعلام شد پس در
این صورت هیچ حاکمی نمی تواند که این مسئولیت را
قبول نکند باید بحکومت آذربایجان و فارس تلگراف
بشود که اگر باین تقبول دارند آنها و الا تکلیف
معلوم باشد .

آقامیرزا ابوالحسن خان - مال آذربایجان
صحیح است که باید تلگراف بشود ولی مال فارس
را بچه میزان میفرماید حکومت آنجا که چیزی
اظهار نداشت .

رئیس - چون تلگراف کرده بود که هیچ
وجه مسئولیت مالیات را قبول نمیکند .

آقامیرزا محمود - جناب حاجی امین الضرب
فرمودند که قرار این طور شده است که تمام حکام
مسئولیت را قبول نمایند و قبول هم کردند حالا
اسکر بنا باشد که حاکم فارس و آذربایجان قبول
مسئولیت نکنند آن وقت سایر حکام هم بهمان
دست آورده اسباب اختلال مالیات خواهند
شد پس باید با تمامی این مسئولیت را قبول نمایند و با
استعفا بدهند .

رئیس - اعتماد بندهم همین است که باید این
مسئله معلوم و معین شود که مسئولیت با کیست .

آقا ملا حسن وارث - پس این وزیر مالیه چه
وزیری است که مشغول مالیات نیست اگر از همه ما
خارج است استعفا بدهد .

آقاسید حسن ققی زاده - يك تدبیری هم
باید بکار برد که اینها را بکنند چون اینجامع مول
است که هر کس نمی خواهد يك کاری بکنند استعفا
داده بیای تخت میاید و در اینجا بوسیاط و وسایل
یا صدر اعظم یا وزیر دیگر می شود ولی در سایر
جا ها معمول است کسیکه استعفا میدهد از تمام شغل
دیوانی استعفا میدهد اما اینجا يك سرداری از
سرحد می آید در پای تخت ترقی می نمایند پس
خوب است لاف اهل اینجامع قرار بگذاریم که اینطور
اشخاصی که برای ترقی استعفا میدهند دیگر نگذارند
آنها ترقی کنند و از آن شغلی که دارند تنزل بدهند
تا دیگر از آن خدمتی که دارند استعفا ندهند .

رئیس - يك مطلب دیگر هم هست که آیا
بند از هشت ماممی توانست بگویند که ما مشغول مالیات
نیستیم .

وکیل الرعایا - اگر ایران را میان صد نفر
قسمت کنند فرمانفرما بیش از همه دارد مطلب همان
است که آقا فرمودند تا حال همین طور بود که
هر کس میخواست ترقی کند می آمد بیای تخت
فرمانفرما حالا که دید قدری زحمت دارد میخواهد
بباید برای وزارت و هم چنین حاکم شیراز بشیال
اینکه وزارت داخله نداریم باین مقام برسند ولی

باید بدانند که دیگر این اشخاص نباید سرکار
بیایند هستند در میان آنها کسانی که قابلیت این
مشاغل را دارند و هر گاه بخواهند استعفا بدهند باید
از کلیه کارها استعفا بدهند که بدها تو کری نکنند .
وکیل التجار - آن ترتیبی را که جناب حاجی
امین الضرب گفتند خیلی مفصلا در مجلس مطرح
شده بود پس از مذاکرات زیاد قرار بر همین شد
که امسال مشغول مالیات حکام باشند در این صورت
دیگر چه طور میشود آنها خودشان را مشغول ندانند
تا آنروزیکه هستند مشغول مالیات هستند بر حسب قرار
داد و قبولی که نمودند .

رئیس - خبر میدهم فردا وزیر داخله و وزیر
مالیه بیایند در این باب مذاکره شود این لایحه
است که از انجمن سعادت دروازه قزوین نوشته اند
و میخواهند از برای بانک ملی جمع نموده اند قرائت
شود (قرائت شد بدین مفاد که سعادت و نیک بختی
ملت در تشکیل و ایجاد بانک ملی است اهضای
این انجمن باین امر خیر از سایر انجمنها سبقت
جستند مبلغ پنجاه هزار تومان از برای بانک ملی
مها نموده که در موقع تاسیس و تشکیل آن تقدیم
دارد و سایر انجمنها هم انشاء الله باین روش رفتار
خواهند نمود .)

آقامیرزا ابوالحسن خان - چون صحبت
بانک در میان آمد گفتند قرار شد مأموری از خارجه
برای بانک بیارند ولی رایجی را که دیروز وزیر
امور خارجه خوانده برای مستشاری مالیه بوده است
اسمی از بانک نبود اگر مجلس میتواند جواب بدهد
که این مأموریتها برای مستشاری مالیه است یا نه
برای مدیری بانک یا برای هر دو والا از وزیر امور
خارجه سؤال شود .

رئیس - از وزیر امور خارجه تحقیق شد گفت
از برای هر دو است .

وکیل الرعایا - تا مادامیکه بانک تاسیس
نشده است بهمان سمت در مالیه هستند پس از تشکیل
بانک مدیر بانک هم خواهند بود .

آقا شیخ یوسف - آن زمان که وزیر مالیه سابق
در اینجا قرار گذاشته بودند که يك نفر شخص عالم
از فرانسه بخواهند مادامیکه بانک تشکیل نشده
بامورات مالیه بپردازند بعد از تشکیل بانک مدیر
بانک باشند در مواقع لازمه از برای مالیه مساوت
نمایند که در حقیقت از برای بانک است .

شاهزاده اسدالله میرزا - در آن قرارداد
که نوشته شده است بطور تعمیم و اطلاق بود نه
فقط از برای ریاست بانک هر دو را شامل است هم
ریاست بانک هم عمل مالیه .

صنیع الدوله - در آن کنفرات اسم مالیه
برده شده است و اسم بانک مستور ماند به لفاظاتی
ولی خوب است درست اسم برده شود .

رئیس - من هم عقیده ام همین است که باید
تصریح کرد ملاحظه بکنی چه .

آقاسید حسن ققی زاده - اکثر در این
خصوص بهین عقیده هستند ولیکه مخصوصا باید
قید شود که از برای بانک خواسته میشود .

رئیس - این نظامنامه وزارت تجارت است
آن روز آورده بودند وقت قرائت نبود حالا دهم
اول آن قرائت می شود تا چاپ شود همه داده
ملاحظه نمایند .

آقاسید حسن ققی زاده - مکرر گفته ام

که در عرض یکسال است که این مجلس آنچه وظیفه
اوست بعمل نمی آورد و باید از این بیعت داخل آن
رشته شویم که مجلس بشیر از قرائت قوانین و نظامنامه
ها و گفتگویی اگر باشد با حضور وزیر مسئولان
بجای دیگر مشغول نشود هر مجلسی که بدون قرائت
نظامنامه و حضور وزیر مسئول باشد آخرش بی نتیجه
خواهد بود (گفتند صحیح است) شروع بقرائت
قانون وزارت تجارت شد و دهم اول آن تا آخر
قرائت شد .

اسدالله میرزا - قانونی از این لازم تر
داشتیم که عدلیه باشد و خیلی بیشتر از این هم
فرستاده شده است .

رئیس - بلی آن چون خیلی مفصل بود در این
مختصر گفتیم این را مقدم بداریم بگذرد .

وکیل التجار - قانون وزارت عدلیه را بنا
شد کمیسیون فراهم شود که قبل از وقت بهیند .

آقاسید حسین - اشخاصی که معین شدند
اسامی ایشان در دفتر ضبط است بخواهند معلومی
شود همان اشخاص مشغول کار شوند .

محقق الدوله - بلی منتخب شدند از جمله
آنها آقای حاجی سید نصرالله است خودشان
می دانند .

حاجی سید نصرالله - بلی يك کمیسیونی
برای عدلیه معین شده بود اهم از این که از برای
قانون باشد یا غیر آن هر کاریکه راجع به عدلیه است مامم
چند روزی مشغول بودیم ولی دیدیم که از برای قانون
اسباب و کتاب لازم دارد و هیچ موجود نیست لهذا
مامم داخل رشته نشدیم .

حاجی امین الضرب - پس شما گویا آن
نظامنامه عدلیه را ملاحظه نکریدید .
حاج سید نصرالله - خیر اورا ندیدیم و آن
وقت نظامنامه نبود .

حاجی امین الضرب - پس همانرا چاپ
فقط کنند بدهند بو کلا و کمیسیون هم مشغول کار
شود منافاتی ندارد .

رئیس - آخر درای مجلس چیست که اول چاپ
شود یا اول بکمیسیون برود .

آقاسید حسین - اول چاپ شود بعد کمیسیون
هم نظر خودش را بنماید .

آقامیرزا محمود - چون قانون عدلیه
اکثر راجع بشرع است شاید بعضی عبارات باشد
که صحیح نباشد پس اشاعه آن بطور غلط هم خوب
نیست قرار بشود که قبل از طبع در کمیسیون تصحیح
شده بعد چاپ شود .

رئیس - چه میگویند .
اسدالله میرزا - گمان این است که يك ملاحظه
در کمیسیون بشود خیلی خوب است .

آقاسید مهدی - در يك هفته قبل که قانون
اساسی تمام شد گفتند بعد از آن قانون عدلیه خوانده
شود بنده در آن وقت عرض کردم که از همه اهم تر
فلا اینست که قرائت در دادن حقوق مردم بشود که
اغلب پریشان و بی چیزند حالا هم عرض میکنم که
اگر حقوق آنها تا این چندروزه نرسد خیلی اسباب
زحمت است و زیاد بر آنها سخت میگردد باید فکری
درباره آنها بشود .

رئیس - مذاکره این مطلب شده است و
از حقوق پارساها تومانی پنجاه هزار داده میشود قرار شد

رئیس - مذاکره این مطلب شده است و
از حقوق پارساها تومانی پنجاه هزار داده میشود قرار شد

که جناب حاجی امین الضرب بنده دیگر همین دوروزه
شروع بدهان میشود آسوده باشد واز برای مذاکره
فردا آن دو سه ماده که از قانون وزارت داخله مانده
باقانون انصافات انشاء الله خوانده شود و تمام بشود .
آقا شیخ حسین - سابقاً در این جا يك لایحه
قانونی در باب رشوه نوشته شد و بدربار فرستاده بعضی
چیزها هم بر او اضافه کردند به معلوم نشد که آن
لایحه چه شد .

رئیس - حالا باینها که مشغولیم زودتر تمام
شود تا آنها برسیم .

حاج امام جمعه - قانون وزارت داخله
خیلی مهم است و باید زودتر ختم شود آندو ماده
که مانده است خوبست چند نفر از آقایان حاضر
شوند پیش از وقت يك نظر دقتی در او بشود بعد بیاید
به مجلس چون مطالب علمی و راجع بشرع است

رئیس - می خواهید شب باشد یا فردا پیش
از وقت مجلس چند نفر حاضر بشوند دقتی کنند .

حاج امام جمعه - کمیسیونی باشد از چند
نفر و کلای اهل علم که يك دقت نظری بشود .
(بعد چند نفر رامعین کرده که شب بعد از اقطار
بیایند و آنچه لازم دقت است بعمل آورده تا فردا در
مجلس قرائت و تصحیح شود .)

مذاکرات روز یکشنبه ۲۰ رمضان
دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه را آقامیرزا طاهر
قرائت کردند .

رئیس - کارهای جناب محتشم السلطنه تمام
شده و چیزی ناقص ندارند جناب وزیر امور خارجه
کارهای ایشان را تمام کرده اند و باید بروند .

آقامیرزا ابوالحسن خان - از جناب وزیر
خارجه بعضی سئوالات داشتم .

رئیس - باشد برای فردا (و در این موقع
جنابان وزیر امور خارجه و محتشم السلطنه رفتند و
رئیس شرحی در خصوص وکلایک که در ساعت
مقرر حاضر نمی شوند تقریر نمودند که باین
ترتیب صحیح نیست اگر در حقیقت و کالت را قبول کردید
باید در این اطاق بتکلیف و کالت رفتار نماید چه
چیز است جمعی از محترمین در ساعت چهار حاضر
می شوند و در اینجا معطل می مانند دیگران حاضر
نمی شوند و در باب آندو ماده از نظامنامه وزارت
داخله چون نظامنامه در پیش کتاب بود دیشب آقایان
آمده بودند نتیجه حاصل نگردید و فردا قرائت
جناب محتشم السلطنه با حضور جناب وزیر داخله و
وزیر امور خارجه صحبت نمایند و آقایان وکلای
آذربایجان هم باشند تا در این خصوص گفتگو نمایند .

دیروز چون از بیات مالیات مذاکره به میان
آمد مخصوصاً از فارس و تبریز قرار شد که وزیر
داخله و وزیر مالیه حضور بهم رسانند اکنون آمده اند
حسن علیخان - حکام مشغول وزیر داخله
هستند یا مشغول وزیر مالیه اگر مشغول هستند دیگر
چرا رجوع بمجلس میکنند پس وزراء برای چه
هستند آنها باید این کارها را ترتیب نمایند و نگذارند
مالیات سوخت شود .

وزیر مالیه - بنده بیست و دو ساعت که وزیر
مالیه شده ام نه حاکم رابطه معین کرده و نه مالیات
را به آنها واگذار نموده ام بنده آنچه که لازمجد
و جهد بوده بعمل آورده و می آورم حالا اگر مالیات

باید بدانند که دیگر این اشخاص نباید سرکار
بیایند هستند در میان آنها کسانی که قابلیت این
مشاغل را دارند و هر گاه بخواهند استعفا بدهند باید
از کلیه کارها استعفا بدهند که بدها تو کری نکنند .
وکیل التجار - آن ترتیبی را که جناب حاجی
امین الضرب گفتند خیلی مفصلا در مجلس مطرح
شده بود پس از مذاکرات زیاد قرار بر همین شد
که امسال مشغول مالیات حکام باشند در این صورت
دیگر چه طور میشود آنها خودشان را مشغول ندانند
تا آنروزیکه هستند مشغول مالیات هستند بر حسب قرار
داد و قبولی که نمودند .

رئیس - خبر میدهم فردا وزیر داخله و وزیر
مالیه بیایند در این باب مذاکره شود این لایحه
است که از انجمن سعادت دروازه قزوین نوشته اند
و میخواهند از برای بانک ملی جمع نموده اند قرائت
شود (قرائت شد بدین مفاد که سعادت و نیک بختی
ملت در تشکیل و ایجاد بانک ملی است اهضای
این انجمن باین امر خیر از سایر انجمنها سبقت
جستند مبلغ پنجاه هزار تومان از برای بانک ملی
مها نموده که در موقع تاسیس و تشکیل آن تقدیم
دارد و سایر انجمنها هم انشاء الله باین روش رفتار
خواهند نمود .)

آقامیرزا ابوالحسن خان - چون صحبت
بانک در میان آمد گفتند قرار شد مأموری از خارجه
برای بانک بیارند ولی رایجی را که دیروز وزیر
امور خارجه خوانده برای مستشاری مالیه بوده است
اسمی از بانک نبود اگر مجلس میتواند جواب بدهد
که این مأموریتها برای مستشاری مالیه است یا نه
برای مدیری بانک یا برای هر دو والا از وزیر امور
خارجه سؤال شود .

رئیس - از وزیر امور خارجه تحقیق شد گفت
از برای هر دو است .